

<https://jrl.ui.ac.ir/?lang=en>

Journal of Researches in Linguistics

E-ISSN: 2322-3413

17(1), 37-60

Received: 14.02.2024 Accepted: 14.05.2024

Research Paper

Persian Bahuvrihi compounds: The operation of metonymy and metaphor

Masoumeh Diyanati*

Assistant Professor, Department of English Language and Literature, Faculty of Humanities, Yasouj University,
Yasouj, Iran

m.diyani@yu.ac.ir

Reza Rezaei

Assistant Professor, Department of English Language and Literature, Faculty of Humanities, Yasouj University,
Yasouj, Iran

reza.rezaei1@yu.ac.ir

Abstract

The present study aims towards investigating the conceptual motivation underlying the creation and understanding of Persian Bahuvrihi compounds. It is also trying to specify the conceptual types of these compounds according to the metonymical and metaphorical patterns of operation and interaction. In so doing, we rely on the model proposed by Ruiz de Mendoza and Diez Velasco (2002) which accounts for basic types of metonymy and different patterns of conceptual interaction. As for data, we approach a total of 60 Persian non-verbal bahuvrihi compounds. The analysis reveals that in terms of the underlying conceptual pattern, Persian bahuvrihi compounds fall into three main groups: 1) compounds resulting from the operation of a single conceptual metonymy (source-in-target), 2) compounds resulting from metonymic interaction, and 3) compounds resulting from the interaction of metaphor and metonymy. In the meantime, given that that the conceptualization of bahuvrihi compounds resulting from metonymic interaction may activate two, three, or more consecutive conceptual metonymies, this group of bahuvrihi compounds includes subpatterns in terms of the number and type of the operative metonymies. Moreover, compounds that represent the conceptual interaction of metaphor and metonymy are classified into two subgroups depending on whether or not the source and target domain of the underlying metaphor are metonymic. These compounds exemplify the ones that result from the metonymic mapping of the target domain of the metaphor and those resulting from the metonymic mapping of both the source and target domains of the metaphor. The results of the research implicitly indicate that the process of the formation of bahuvrihi compounds in Persian is not random, but follows systematic and specific conceptual patterns.

Keywords: Bahuvrihi Compounds, Metonymy, Metaphor, Conceptual Interaction

Introduction

Compound words have long been the subject of linguistic studies due to their frequency and prevalence among the languages of the world (Dressler, 2006) as well as their idiosyncratic structural and semantic features (Scalise & Vogel 2010) (e.g., Jespersen, 1954; Warren, 1978; Bauer, 1979; Leiber, 1980; Ryder, 1994; Booij, 2009; Diyanati & Rezaei, 2022). However, Panini's semantic classification (sixth century BC) for Sanskrit compounds can be considered as one of the first attempts. Based on the dis/associative relation between the meaning of the whole compound and the meaning of the constituents, Panini divided compound words into four groups: avyayibhavas (the association of the whole meaning with the first component), tatpuruṣa (the association of the whole meaning with the second component), bhuvrihi (the dissociation of the whole meaning with both components), and dvandva (the association of the whole meaning with both components) (Ogawa, 2005:9). Of the terms Panini proposed to refer to each of these classes, only the term

*Corresponding author

"bahuvrihi compounds" is still observed in the literature on compound words. In bahuvrihi compounds, there is a kind of descriptive relationship between the two parts of the word, but the whole compound refers to a part of its reference, i.e., a person or something that has the feature denoted by the components. In a sense, there is a kind of property relationship between the reference of the compound word and the component described in the structure of the compound word. Likewise, in bahuvrihi compounds, despite the existence of some kind of descriptive relationship between the components, the compound denotes someone/something that has the feature described by the whole compound, bahuvrihis are often considered with no semantic head and their interpretation and conceptual motivation is one of the main challenges of studies focused on the semantic aspects of compound words. In this regards, some researchers (Jespersen, 1954; Warren, 2001; Booij, 1992; Lieber, 2004) maintain that bahuvrihi compounds are clear examples of figurative expressions representing the operation of PART FOR WHOLE metonymy. Barcelona (2008) took the debate one step further by addressing whether only conceptual metonymy justifies the conceptualization of bahuvrihi compounds or other conceptual processes are also involved. The findings of his study not only support those of earlier studies regarding the function of metonymy (CHARACTERISTIC PROPERTY FOR CATEGORY), but also indicate that the characteristic property that is attributed to the entity via PART FOR WHOLE metonymy may be conceptualized non-metaphorically and non-metaphorically (literally), metonymically, or metaphorico-metonymically (i.e., through the interaction of metaphor and metonymy). Although the role played by metaphor and metonymy in the semantics of bahuvrihi compounds has been explicitly acknowledged, different patterns and sub-patterns of conceptual interaction of cognitive mechanisms (i.e., patterns of metonymic interaction and patterns of metaphorico-metonymic interaction), as one of the primary concerns of cognitive linguists, have not been into account in previous research on the underlying conceptual motivations of bahuvrihi compounds. Given the importance of the patterns of conceptual interaction in semantic explanations, the present study seeks to analyze the conceptual motivation underlying the creation and understanding of Persian non-verbal bahuvrihi compounds and to specify the conceptual types of these compounds according to the patterns of operation and interaction of metonymy and metaphor. Seeing that among the proposed models for metonymy and conceptual interaction of cognitive mechanisms, only Ruiz DeMendoza and Diaz Velasco's (2002) model focuses on the relationship between the metonymic expression and its reference and gives a comprehensive picture of the types of conceptual interaction patterns (Littlemore, 2015), the aforementioned model has been employed to specify the conceptual types of Persian bahuvrihi compounds.

Materials and Methods

To compile a list of Persian bahuvrihi compounds, *Sokhan Comprehensive Dictionary* (2003) and earlier studies on compound words in Persian were consulted and a total number of 362 non-verbal bahuvrihi compounds were extracted. Next, a total number of sixty compounds were randomly taken out of the collected data to zoom in. The extracted compounds refer to various types of entities (e.g., human, animal, etc.), and represent different morpho-syntactic structures, including adjective-noun, noun-adjective, noun-noun, and quantifier-noun. All sixty bahuvrihi compounds were analyzed within Ruiz DeMendoza and Diaz Velasco's (2002) model in order to answer the research questions.

Discussion of Results and Conclusions

The detailed analysis of the sample reveals that in terms of the underlying conceptualization pattern (i.e., the operation and interaction of conceptual metaphor and metonymy), Persian bahuvrihi compounds can be divided into three main groups: 1) compounds resulting from the operation of a single conceptual metonymy, 2) compounds resulting from metonymic interaction, and 3) compounds resulting from the interaction of metaphor and metonymy.

In the first group of bahuvrihi compounds, a single source-in-target metonymy (i.e., characteristic property for entity) operates over the whole compound word and maps the characteristic property conceptualized by the components of the compound onto a group of entities (e.g., âble-ru and râst-dast).

The second group of Persian bahuvrihi compounds manifest the interaction of two, three, or more conceptual metonymies. Three mains sub-categories can be distinguished here based on the number and type of the operative metonymies: a) compounds resulting from double conceptual metonymies, wherein the first metonymy conceptualizes a distinctive feature and the second one maps that feature onto the whole category (e.g., hezâr-pâ and sâde-del). Note, the two operating metonymies are either two source-in-target metonymies or a target-in-source metonymy followed by a source-in-target metonymy; b) compounds resulting from triple conceptual metonymies, wherein the first two metonymies operating over the components conceptualize a characteristic property and pave the way for the operation of a final source-in-target metonymy that maps the characteristic property onto a category of entities with that property (e.g., sabok-maqz and del-nâzok). These bahuvrihi compounds may also be classified into two sub-categories depending on the type of the metonymies operating over the components; and c) compounds resulting from multiple conceptual metonymies, wherein the conceptualization process entails the consecutive operation of more than three conceptual metonymies. Firstly, three or more metonymies operate over the components or the whole compound and conceptualize a characteristic property; lastly, a source-in-target metonymy maps the property onto a category (e.g., riš-sefid and sabok-sar).

In the third group of Persian bahuvrihi compounds, the conceptualization process represents the simultaneous operation of metaphor and metonymy. Compounds manifesting this pattern may be divided into two main sub-

categories depending on whether the source and target domain of the underlying metaphor are metonymic or not: i) compounds resulting from the metonymic mapping of the target domain of the metaphor (e.g., *abru-kamân*); and ii) compounds resulting from the metonymic mapping of both the source and target domains of the metaphor (e.g., *boz-del*).

Given that compounds in the first group evoke only one conceptual metonymy in their pattern of conceptualization, their meaning construction is simpler and more transparent. Consequently, it seems that the comprehension of the meaning in these compounds is easier and requires less processing time (Libben et al., 2003). In contrast, the construction of meaning in compounds obeying the pattern of metonymic interaction is more creative (Benczes, 2006) and more complex than compounds in the first group, but is simpler than compounds manifesting the interaction of metaphor and metonymy. More importantly, in the analysis of compounds resulting from metonymic interaction and metaphoric-metonymic interaction, a specific sequence of the operation of conceptual processes was proposed to account for the meaning construction process; however, as Geeraerts (2002: 460) points out, the meaning of compound words may sometimes be reconstructed in different ways due to the "non-uniqueness of semantic solutions," and "there is no principled way to favor one analysis over the other". Therefore, it seems that other semantic reconstructions than those proposed in the current study are possible. Whatever order is considered for the operation of metaphor and metonymy, the meaning construction of the second and third groups of bahuvrihi compounds is less transparent (Dirven & Verspoor, 1998) but more creative, complex, and time-consuming. Moreover, as Barcelona (2008) admits, the analysis of the underlying role of metaphor and metonymy in the creation and understanding of bahuvrihi compounds does not necessarily imply that these cognitive processes are activated in the mind of language users whenever they use or interpret these compounds. Once language users learn the meaning of these compounds, these conceptual processes remain in their linguistic knowledge. Thus, they normally access directly to them and do not need to do inferential works whenever they want to use or interpret these compounds. What has been discussed in this research is merely an analysis of the conceptual processes probably involved in the creation and acquisition of Persian bahuvrihi compounds. But, the psychological reality of the analysis requires to be investigated by conducting systematic psycho- and neuro-linguistic studies. Last but not least, the findings of this study implicitly indicate that Persian bahuvrihi compound do not emerge randomly, rather they are created through systematic operations of conceptual processes, including metaphor and metonymy.

مقاله پژوهشی

مرکب‌های بهووریه‌ی زبان فارسی: نقش آفرینی مجاز و استعاره

* معصومه دیان‌تی

* رضا رضایی

چکیده

پژوهش حاضر می‌کوشد انگیزش مفهومی زیربنای خلق و درک مرکب‌های بهووریه‌ی زبان فارسی را بررسی نماید و با توجه به الگوی نقش آفرینی و تعامل مجاز و استعاره، انواع این ترکیبات را به لحاظ ساختار مفهومی مشخص سازد. به این منظور با تکیه بر مدل پیشنهادی **رونیز دمندوزا و دیز و لاسکو (2002)** برای تبیین انواع مجاز و الگوهای تعامل مفهومی، در مجموع شصت مرکب بهووریه‌ی غیرفعلی زبان فارسی مورد تحلیل قرار گرفت. تحلیل‌ها حاکی از آن است که از نظر الگوی مفهومی زیربنایی، مرکب‌های بهووریه‌ی زبان فارسی در سه گروه اصلی قابل طبقه‌بندی هستند: ۱) ترکیبات حاصل عملکرد یک مجاز مفهومی (مبدأ-در-مقصد) واحد، ۲) ترکیبات حاصل تعامل مجازی، و ۳) ترکیبات حاصل تعامل استعاره و مجاز. در این میان، چون مفهوم‌سازی مرکب‌های بهووریه‌ی حاصل تعامل مجازی ممکن است دو، سه، یا چند مجاز مفهومی متوالی را فعال سازد، این گروه از ترکیبات بهووریه‌ی از نظر تعداد و همچنین نوع مجازهای نقش آفرین زیرالگوهایی را شامل می‌شوند. همچنین، ترکیباتی که خلق و درک معنا در آنها الگوی تعامل مفهومی استعاره و مجاز را بازنمایی می‌کند، بسته به مجازبنیاد بودن یا نبودن حوزه مبدأ و مقصد استعاره زیربنایی، در دو زیرگروه، شامل ترکیبات حاصل نگاشت مجازی حوزه مقصد استعاره و ترکیبات حاصل نگاشت مجازی هر دو حوزه مبدأ و مقصد استعاره، جای می‌گیرند. نتایج پژوهش به‌طور ضمنی نشان می‌دهند که فرایند خلق و شکل‌گیری مرکب‌های بهووریه‌ی زبان فارسی تصادفی نیست، بلکه از الگوهای مفهومی نظام‌مند و مشخصی تبعیت می‌کند.

کلیدواژه‌ها: مرکب‌های بهووریه‌ی، مجاز، استعاره، تعامل مفهومی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۱- مقدمه

واژه‌های مرکب به‌عنوان بروندادهای فرایند ترکیب، به دلیل بسامد و گستردگی قابل توجه در میان زبان‌های دنیا (Dressler, 2006) و برخوردار از برخی ویژگی‌های ساختاری و معنایی منحصر به فرد (Scalise & Vogel, 2010) از دیرباز موضوع پژوهش‌های زبان‌شناختی پرشماری با نگاهی توصیف‌گرایانه (کلباسی، ۱۳۷۱؛ طباطبایی، ۱۳۹۳؛ Warren, 1978; Jespersen, 1954; e.g.)، رویکردی صورت‌گرایانه (e.g., Bauer, 1979; Marchand, 1967; Leiber, 1980; Schmid, 2009; Booi, 2009; Benczes, 2006; e.g.) یا منظری شناختی (Diyani & Rezaei, 2022; Rezaei & Rafiei, 2022; دیان‌تی، ۱۳۹۸؛ دیان‌تی و رضانی، ۱۴۰۰) بوده‌اند. در این میان به‌نظر می‌توان طبقه‌بندی معنایی پانی‌نی^۱ (قرن شش قبل از میلاد) برای واژه‌های مرکب زبان سنسکریت را از جمله اولین بررسی‌های متمرکز بر واژه‌های مرکب به‌شمار آورد. پانی‌نی بر مبنای ارتباط/عدم ارتباط معنای کل با معنای اجزا، واژه‌های مرکب را در چهار گروه اویبی بهوس^۲ (ارتباط معنای کل با جزء اول)، تت پوروشه^۳ (ارتباط معنای کل با جزء دوم)، بهووریهی^۴ (عدم ارتباط معنای کل با هر دو جزء) و دوندوه^۵ (ارتباط معنای کل با هر دو جزء) قرار داد (Ogawa, 2005: 9). علیرغم آنکه تأثیرگذاری طبقه‌بندی پانی‌نی بر طبقه‌بندی‌های شناخته‌شده و پرستاد زبان‌شناسی نوین مشهود است، اما در میان اصطلاحاتی که وی برای هر یک از این طبقه‌ها به کار گرفت، تنها اصطلاح «مرکب‌های بهووریهی» همچنان در ادبیات مرتبط با واژه‌های مرکب به چشم می‌خورد.

در تعریفی که پانی‌نی ارائه می‌دهد، مرکب‌های بهووریهی آن دسته از واژه‌های مرکبی هستند که مرجع آنها هستار جدیدی است که هیچ یک از اجزای واژه به آن اشاره نمی‌کنند؛ واژه مرکب سنسکریت «بهووریهی» نیز نمونه‌ای برای چنین واژه‌هایی است، زیرا هر چند معنای تحت‌اللفظی آن «برنج بیشتر» است، برای اشاره به «فرد ثروتمند (که برنج زیادی دارد)» (Whitney, 1889: 502) به کار می‌رود، یعنی چیزی که هیچ یک از اجزا به آن اشاره نمی‌کنند (Anderou & Ralli, 2015). در مرکب‌های بهووریهی نوعی رابطه توصیف‌کنندگی بین دو جزء واژه برقرار است، اما کل واژه مرکب به جزئی از مرجع خود، یعنی شخصی یا چیزی که دارای آن ویژگی است، ارجاع می‌دهد؛ بدین ترتیب نوعی رابطه ملکی بین مرجع واژه مرکب و جزء توصیف‌شده در ساختار واژه مرکب وجود دارد (ten Hacken, 2016) و از این رو مرکب‌های بهووریهی گاه «مرکب‌های ملکی» نامیده می‌شوند (Dressler, 2006: 33).

مرکب‌های بهووریهی به لحاظ صوری و ساختاری تنوع قابل ملاحظه‌ای را نشان می‌دهند؛ از همین رو، بسیاری از پژوهشگرانی که دغدغه اصلی آنها ویژگی‌های ساختاری واژه‌های مرکب است، تلاش کرده‌اند با به کارگیری معیارهای گوناگون از جمله ساختار، رابطه نحوی-معنایی میان اجزای سازنده یا مقوله آنها به طبقه‌بندی مرکب‌های بهووریهی در زبان‌های مختلف بپردازند (محمودی‌بختیار، ۱۳۸۹؛ پورشاهیان و همکاران، ۱۳۹۵؛ Appah, 2017; Anderou & Ralli 2015; Bauer, 2008, 2010).

از سوی دیگر، چون در مرکب‌های بهووریهی علیرغم وجود نوعی رابطه توصیف‌کنندگی بین دو جزء، کل واژه مرکب به کسی یا چیزی ارجاع می‌دهد که دارای مشخصه‌ای است که ساختار کل واژه مرکب به آن اشاره می‌کند (Marchand, 1960; Anderou & Ralli 2016; ten Hacken, 2015). این مرکب‌ها به لحاظ معنایی فاقد هسته تلقی می‌شوند و درک و تعبیر معنایی و انگیزه مفهومی زیربنای خلق آنها همواره یکی از چالش‌های مطالعات متمرکز بر ابعاد معنایی واژه‌های مرکب بوده‌است. در این راستا، یسپرسن^۶ (1954) مرکب‌های بهووریهی را نمونه بارز عملکرد مجاز^۷ جزء به جای کل معرفی می‌کند و این مرکب‌ها را محدود به ترکیباتی می‌داند که مرجع آنها یک موجود زنده است. وارن^۸ (2001) نیز معتقد است مرکب‌های بهووریهی در اصل ساخت‌های مجازبنیادی هستند که در آنها هسته معنایی (مرجع) تلویحاً جزئی از تعبیر است. بوی^۹ (1992) نیز بر این باور است که مرکب‌های بهووریهی با هرگونه فرایند استنباط معنایی که امکان تعبیر عبارات

¹ Panini

² avyayibhavas

³ tatpuruṣa

⁴ bahuvrihi

⁵ dvandva

⁶ Jespersen, O.

⁷ metonymy

⁸ Warren, B.

⁹ Booi, G.

مجازی را ایجاد می‌کند، قابل تعبیرند. هم‌سو با این دیدگاه، لیبر^۱ (2004) اذعان می‌دارد دو تحلیل معنایی برای مرکب‌های بهووریی ممکن به‌نظر می‌رسد. یک تحلیل ممکن آن است که این واژه‌ها را مرکب‌های برون مرکزی تلقی کرد که عنصری غایب در جایگاه هسته آنها وجود دارد و این هسته حداقل برخی ویژگی‌های مرجع مرکب به‌عنوان یک کل را دربردارد. تحلیل دیگری که لیبر به آن اشاره می‌کند آن است که می‌توان مرکب‌های بهووریی را مرکب‌های درون مرکز قلمداد کرد و قائل به وجود یک عنصر غایب در مرکب‌های بهووریی نبود، بلکه معنای این ترکیبات را حاصل عملکرد مجاز جزء به‌جای کل دانست. اولسن^۲ (2015) نیز معتقد است که در مرکب‌های بهووریی هر چند رابطه توصیف‌کنندگی وجود دارد، اما به دلیل عملکرد فرایند مجاز، واژه مرکب به زیرمقوله‌ای از سازه هسته ترکیب ارجاع نمی‌دهد، بلکه مرجعی را مشخص می‌سازد که دارای ویژگی‌ای است که واژه مرکب به آن اشاره دارد. کولیوپولو^۳ (2015) ضمن بررسی مقایسه‌ای مرکب‌های بهووریی زبان آلمانی و زبان یونانی این‌طور نتیجه می‌گیرد که لازم است در هر مرکب بهووریی بین خوانش تحت‌اللفظی آن، که مرکب را به‌لحاظ معنایی درون مرکز طبقه‌بندی می‌کند، و خوانش ذهنی آن، که مرکب را برون مرکز دسته‌بندی می‌کند، تمایز گذارده شود. در این بین بارسلونا^۴ (2008) با تمرکز بر مرکب‌های بهووریی زبان انگلیسی و اسپانیایی به این مهم پرداخته است که آیا صرفاً مجاز مفهوم‌سازی مرکب‌های بهووریی زبان انگلیسی و اسپانیایی را توجیه می‌کند یا عملکردهای مفهومی دیگری نیز دخیل‌اند. بارسلونا ضمن تأیید ادعای مطالعات قبلی مبنی بر عملکرد یک مجاز مفهومی (ویژگی بارز به جای هستار دارای آن ویژگی) که ویژگی مشخص شده در ترکیب را به مالک آن ویژگی نسبت می‌دهند، نتیجه می‌گیرد ویژگی بارزی که طی مجاز مفهومی یادشده به مالک یا مقوله دارای آن ویژگی نسبت داده می‌شود ممکن است به صورت غیراستعاری و غیرمجازی (به صورت تحت‌اللفظی) مفهوم‌سازی شود، ممکن است حاصل عملکرد مجاز مفهومی باشد، یا ممکن است طی تعامل استعاره^۵ و مجاز شکل بگیرد. در مطالعه بارسلونا (2008) اهمیت نقش آفرینی استعاره و مجاز در شکل‌گیری معنای مرکب‌های بهووریی به خوبی به‌تصویر کشیده شده‌است، با این حال به‌نظر می‌رسد توجه به الگوهای مختلف تعامل مفهومی سازوکارهای شناختی، مانند الگوهای تعامل مجازی و الگوهای تعامل استعاره و مجاز، که از مسائل موردبحث و مهم مطالعات زبان‌شناسی شناختی (Goossens, 1990; Taylor, 1995; Ruiz de Mendoza, 1997; Radden, 2000) است، می‌تواند تصویر روشن‌تری از انگیزش مفهومی زیربنایی مرکب‌های بهووریی و انواع این مرکب‌ها به‌لحاظ ساختار مفهومی به‌دست دهد. لذا با توجه به اهمیت مدنظر قراردادن الگوهای تعامل مفهومی در تبیین معنایی و این نکته که (حداقل تا جایی که نگارنده مطلع است) تاکنون مفهوم‌سازی مرکب‌های بهووریی زبان فارسی از منظر شناختی مورد مطالعه قرار نگرفته‌است، پژوهش حاضر می‌کوشد با نگاهی شناختی به تحلیل الگوهای مفهومی خلق و درک مرکب‌های بهووریی زبان فارسی بپردازد و ضمن بررسی نقش آفرینی سازوکارهای شناختی استعاره و مجاز در مفهوم‌سازی مرکب‌های بهووریی این زبان، نشان دهد انواع مرکب‌های بهووریی زبان فارسی به لحاظ ساختار مفهومی کدامند.

شایان ذکر است از آنجا که در مطالعات متمرکز بر بُعد معنایی مرکب‌های بهووریی، عملکرد فعال مجاز مفهومی «ویژگی بارز به جای هستار دارای آن ویژگی» در خلق این نوع واژه‌های مرکب و پیوند آنها به مرجع‌شان مورد تأیید قرار گرفته‌است (به‌عبارتی تمام این مرکب‌ها نوعی عبارت مجازبنیاد تلقی می‌شوند) و در بین مدل‌های شناختی ارائه‌شده برای تبیین مجاز مفهومی و تعامل مفهومی سازوکارهای شناختی تنها مدل پیشنهادی روئیز دِمندوزا^۶ و دییز و لاسکو^۷ (2002) بر رابطه بین عبارت مجازبنیاد و مرجع آن تمرکز می‌نماید و تصویری جامع از انواع الگوهای تعامل مفهومی به‌دست می‌دهد (Littlemore, 2015)، در تحلیل‌های این پژوهش از مدل یادشده بهره گرفته می‌شود تا انواع الگوهای مفهومی انگیزش مرکب‌های بهووریی زبان فارسی مشخص گردد.

¹ Leiber, R.

² Olsen, S.

³ Koliopoulou, M.

⁴ Barcelona, A.

⁵ metaphor

⁶ Ruiz de Mendoza, F.

⁷ Diez Velasco, O. I.

۲- مفاهیم نظری: استعاره و مجاز مفهومی

در چارچوب زبان‌شناسی شناختی، مفهوم استعاره به الگویی از تداعی مفهومی اشاره دارد (Grady, 2007) که به صورت «درک و تجربه یک هستار به کمک هستار دیگر» (Lakoff & Johnson, 1980: 5) توصیف می‌شود. به بیان دیگر، استعاره دراصل سازوکاری شناختی، و نه صرفاً زبانی، (Grady, 2007: 189) برای درک یک حوزه مفهومی بر مبنای حوزه مفهومی دیگری قلمداد می‌شود (Lakoff & Johnson, 1980; 2002; Kövecses, 1990; 2000; 2002). که می‌توان با تکیه بر آن برای نمونه از مفهوم سفر بهره گرفت و درباره مفهوم زندگی سخن گفت و اندیشید. لذا، در مدلی دوفضایی از تبیین استعاره مفهومی این سازوکار شناختی به شکل یک نگاشت مفهومی^۱ بیناحوزه‌ای بین دو حوزه یا مفهوم تعبیر می‌شود؛ حوزه‌ای که برای درک حوزه دیگر، یعنی حوزه مقصد، به کار گرفته می‌شود، حوزه یا مفهوم مبدأ^۲ نامیده می‌شود. شایان ذکر است مفهوم حوزه در تعریف استعاره مفهومی به مفهوم انگاره شناختی آرمانی^۳ شده که نخستین بار توسط لیکاف^۴ (1987) معرفی شد، اشاره دارد. این انگاره‌های شناختی آرمانی شده که وظیفه سازماندهی دانش انسان را برعهده دارند، «نه تنها دانش دایره‌المعارفی درباره یک حوزه خاص را شامل می‌شوند، بلکه مدل‌های فرهنگی‌ای را که بخشی از آن هستند نیز دربرمی‌گیرند» (Radden & Kövecses, 1999: 20). همچنین، اذعان می‌شود که نگاشت‌های مفهومی شکل‌دهنده استعاره‌های مفهومی نظام‌مند و یک‌سویه (نامتقارن) هستند، به این معنی که اولاً تمام عناصر حوزه مقصد^۵ به‌شکلی نظام‌مند در تناظر با عناصر حوزه مبدأ قرار می‌گیرند و ثانیاً امکان نگاشت ساختاری در جهت عکس یعنی از حوزه مقصد به حوزه مبدأ وجود ندارد (Evans & Green, 2006). نکته قابل توجه دیگر در رابطه با عملکرد استعاره مفهومی آن است که هرچند قیاس دو مقوله ممکن است مبتنی بر شباهت فیزیکی و نگاشت تصویر دو هستار به یکدیگر باشد (استعاره تصویری^۶) (Lakoff & Turner, 1989) اما همواره و الزاماً این قیاس مبتنی بر شباهت فیزیکی دو هستار نیست، بلکه ریشه در دانش شناختی و فرهنگی اعضای یک جامعه دارد (Grady, 1999).

مجاز نیز همچون استعاره سازوکاری شناختی و فرایندی ماهیتاً مفهومی است که در ساختار اندیشه انسان نقش آفرینی می‌کند و انعکاس آن در انواع صورت‌های نشانه‌ای از جمله زبان قابل مشاهده است (Barcelona, 2015; Littlemore, 2015). در فرایند مجاز هستاری برای دسترسی یا اشاره به هستار دیگری که به نوعی با آن مرتبط است به کار گرفته می‌شود (Langacker, 1993). رَدِن^۷ و کووچش^۸ (1999: 21) مجاز را فرایندی شناختی تعریف می‌کنند «که در آن یک هستار مفهومی (رسانه)، دسترسی به هستار مفهومی دیگری (مقصد) در همان انگاره شناختی آرمانی شده را ایجاد می‌کند». این دو هستار مفهومی در تجربه انسان از باهم آبی محکمی برخوردارند (Lakoff & Johnson, 1980) و همین باهم آبی دو هستار در یک حوزه مفهومی یا انگار شناختی آرمانی شده انگیزه عملکرد مجاز مفهومی و کاربرد یکی از هستارها برای دست‌یابی به هستار دوم را رقم می‌زند. چنان‌که روشن است، برخلاف استعاره که دراصل نگاشتی مفهومی بین دو حوزه کاملاً مجزا است (Barcelona, 2000)، فرایند مجاز دراصل نگاشتی درون‌حوزه‌ای قلمداد می‌شود زیرا هر دو هستار مبدأ و مقصد در یک حوزه مفهومی واحد قرار دارند (Lakoff & Turner, 1989; Barcelona, 2005; 2015).

همچون فرایند استعاره، برای تبیین فرایند مجاز و تمایز بین انواع آن تاکنون مدل‌های مختلفی از سوی زبان‌شناسان شناختی پیشنهاد شده است (e.g., Langacker, 1993; Warren, 1999; 2006; Panther & Thornburg, 1998; Peirsman & Geeraerts, 2006; Barcelona, 2003). پیشنهادی روئیز دِمندوزا و دیز و لاسکو (2002) یکی از این مدل‌هاست که برخلاف سایر مدل‌ها بر رابطه بین حوزه مبدأ و حوزه مقصد در

¹ conceptual mapping

² source domain/concept

³ idealized cognitive models (ICMs)

⁴ Lakoff, G.

⁵ target domain

⁶ image metaphor

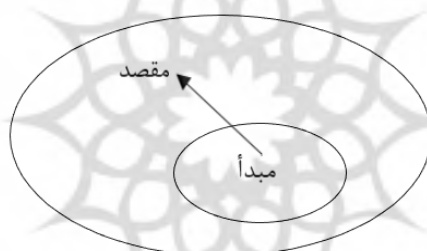
به باور زبان‌شناسان شناختی، تمامی استعاره‌ها، به ویژه استعاره‌های تصویری، مبتنی بر طرحواره‌های تصویری‌ای (image schema) هستند که در نتیجه تجربیات جسمی انسان در تعامل با جهان خارج شکل می‌گیرند (نگاه کنید به Crisp, 1969). برای نمونه، انسان‌ها ایستاده و روی دو پا راه می‌روند و سر آنها در بالای بدن و پاها در پایین جا دارد. این تجربیات و موارد مشابه منجر به شکل‌گیری یک طرحواره تصویری بالا-پایین در نظام مفهومی می‌گردد که مبنای برخی نگاشت‌های استعاره‌ای به‌ویژه نگاشت‌های استعاره‌ای تصویری قرار می‌گیرند.

⁷ Radden, G.

⁸ Kövecses, Z.

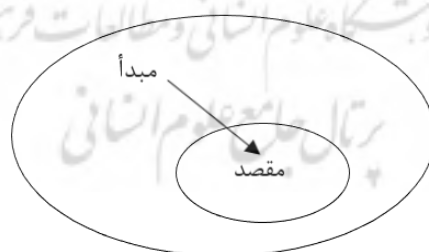

فرایند مجاز تمرکز دارد (Littlemore, 2015). در این مدل با تکیه بر درون‌حوزه‌ای بودن نگاشت مجازی، ادعا می‌شود دو نوع نگاشت مجازی در درون حوزه مفهومی، شامل کاربرد کل یک حوزه مفهومی به جای یکی از زیرحوزه‌های آن و کاربرد یکی از زیرحوزه‌ها به جای کل حوزه مفهومی متناظر با آن، امکان‌پذیر است. مبتنی بر این امکان **روئیز دِمندوزا و دییز وِلاسکو** (2002) دو نوع اصلی مجاز مفهومی شامل: الف) مجازهای مبدأ-در-مقصد^۱ و ب) مجازهای مقصد-در-مبدأ^۲ را از یکدیگر متمایز می‌سازند و اذعان می‌دارند که تمام نمونه‌های عملکرد مجاز مفهومی یکی از این دو نوع مجاز را بازنمایی می‌کنند. در چارچوب این مدل، وقتی لباس یک فرد به شکل مجازی برای اشاره به خود آن فرد به کار می‌رود، یک مجاز مبدأ-در-مقصد در حال عملکرد است چون لباس فرد (هستار مبدأ)، که بخشی از دانش عمومی ما را درباره خود فرد (هستار مقصد) می‌سازد، برای اشاره به خود فرد به عنوان یک کل به کار رفته است. در مقابل، عبارت «عزم ایران خودرو» برای اجرای تمام بندها حاصل عملکرد نوعی مجاز مقصد-در-مبدأ است چون ایران خودرو به عنوان یک حوزه مفهومی کل به شکل مجازی برای اشاره به زیرحوزه‌ای از خود، یعنی کارکنان ایران خودرو، به کار رفته است. به باور **روئیز دِمندوزا و دییز وِلاسکو** (۲۰۰۲)، مجازهای دسته نخست (مبدأ-در-مقصد) با گسترش حوزه مفهومی همراهند چون از طریق یک زیرحوزه، دسترسی به کل حوزه مفهومی را فراهم می‌سازند (شکل ۱). در مقابل، مجازهای دسته دوم (مقصد-در-مبدأ) به نوعی کاهش حوزه مفهومی را رقم می‌زنند چون زیرحوزه‌ای از حوزه مفهومی کل را برجسته می‌سازند (شکل ۲). قابل ذکر است که در این مدل مجازهای جزء به جای جزء نیز که در سایر مدل‌ها به عنوان یکی از انواع اصلی مجاز معرفی می‌شود، نمونه‌ای از مجاز مقصد-در-مبدأ در نظر گرفته می‌شوند زیرا در آنها هستار مقصد خود زیرحوزه‌ای از هستار مبدأ است (Ruiz de Mendoza & Diez Velasco, 2002: 497).

شکل ۱- مجاز مبدأ-در-مقصد (from Peña Cervel & Ruiz de Mendoza, 2009: 342)

Figure 1- Source-in-target metonymy (from Peña Cervel & Ruiz de Mendoza, 2009: 342)

شکل ۲- مجاز مقصد-در-مبدأ (from Peña Cervel & Ruiz de Mendoza, 2009: 342)

Figure 2- Target-in-source metonymy (from Peña Cervel & Ruiz de Mendoza, 2009: 342)

بر مبنای تمایز یادشده بین انواع مجاز مفهومی، **روئیز دِمندوزا و دییز وِلاسکو** (2002) انواع الگوها و امکانات تعامل مفهومی را نیز به بحث می‌گذارند. این الگوهای پیشنهادی تعامل مفهومی که در مطالعه **روئیز دِمندوزا و گالراماسِگوسا**^۳ (2011) مفصل‌تر به آن پرداخته شده است عبارتند از: (۱) الگوهای تعامل مجازی، (۲) الگوهای تعامل استعاری، و (۳) الگوهای تعامل استعاره و مجاز. نظریه آنکه تمام مرکب‌های

¹ source-in-target

² target-in-source

³ Galera-Masegosa, A.

بهوریهی حداقل شامل یک مجاز مفهومی «ویژگی بارز به جای هستار دارای آن ویژگی» هستند، در ادامه تنها انواع الگوهای تعامل مجازی و الگوهای تعامل استعاره و مجاز به اختصار شرح داده می‌شوند.

وقتی در تعامل مفهومی تنها فرایند مجاز نقش آفرینی می‌کند و به عبارتی دو یا چند مجاز مفهومی در خلق و درک صورتی نشانه‌ای در تعامل بایکدیگرند، چهار الگوی تعامل قابل تشخیص و تمایز است (Ruiz de Mendoza & Galera-Masegosa, 2011: 14-17): ۱) هر دو مجاز از نوع مقصد-در-مبدأ هستند (کاهش حوزه مفهومی دو گانه). برای مثال تعبیر عبارت فصل تغییر در پاستور، مستلزم عملکرد دو مجاز مقصد-در-مبدأ متوالی مکان (خیابان پاستور) به جای سازمان واقع در آن مکان (نهاد ریاست جمهوری) به جای کارکنان سازمان (اعضای دولت) است؛ ۲) هر دو مجاز از نوع مبدأ-در-مقصد هستند (گسترش حوزه مفهومی دو گانه). برای نمونه تعبیر جمله شماره ۲ با دو صدم ثانیه اختلاف از خط پایان گذشت، دو مجاز مبدأ-در-مقصد متوالی را فعال می‌سازد. به این ترتیب که نخست عبارت شماره ۲ به جای دو چرخه شماره ۲ به کار می‌رود و سپس دو چرخه شماره ۲ به عنوان هستار کنترل شونده به عامل کنترل کننده آن (یعنی دو چرخه سوار) نگاشت می‌شود؛ ۳) یک مجاز از نوع مقصد-در-مبدأ و مجاز دیگر از نوع مبدأ-در-مقصد است (کاهش حوزه مفهومی به علاوه گسترش حوزه مفهومی). الگوی یادشده در تعبیر عبارت شکسپیر روی میز است فعال می‌شود. در واقع برخلاف عبارت خواندن شکسپیر راحت است، که در آن صرفاً مجاز مفهومی نویسنده به جای اثر ادبی (مبدأ-در-مقصد) فعال می‌شود، در عبارت شکسپیر روی میز است، حوزه مقصد مجاز مفهومی، اثر ادبی شکسپیر نیست بلکه کتابی است که حداقل بخشی از نوشته‌های شکسپیر را دربردارد. از این رو تعبیر این جمله مستلزم عملکرد مجاز مبدأ-در-مقصد دیگری است که پس از مجاز مقصد-در-مبدأ نخست، نوشته‌ها و آثار ادبی شکسپیر را به کتاب حاوی آنها نگاشت می‌کند و ۴) یک مجاز از نوع مبدأ-در-مقصد و مجاز دیگر از نوع مقصد-در-مبدأ است (گسترش حوزه مفهومی به علاوه کاهش حوزه مفهومی). برای مثال در تعبیر عبارت دست بالای دست بسیار است، نخست یک مجاز مبدأ-در-مقصد (دست به جای انسان) فعال می‌شود و پس از آن یک مجاز مقصد-در-مبدأ عمل می‌کند و حوزه مقصد مجاز نخست را به توانایی و مهارت نگاشت می‌کند.

به همین ترتیب، در مواردی از تعامل مفهومی که همزمان استعاره و مجاز نقش آفرینی می‌کنند. انواعی از الگوهای تعامل قابل تمایز از یکدیگرند. روئیز دِمندوزا و دیز وِلاسکو (2002: 518) و همچنین روئیز دِمندوزا و گالِراماسِگوسا (2011: 10) ضمن تبیین این نکته که همه الگوهایی پیشنهادی گاسنز^۱ (1990) برای تعامل استعاره و مجاز در اصل بازنمایاننده تنها یکی از مسیرهای ممکن این تعامل (بسط مجازی حوزه مبدأ استعاری) هستند، اشاره می‌کنند که فرایند مجاز اساساً به عنوان مکمل فرایند استعاره قبل یا بعد از آن عمل می‌کند و چون تنها دو نوع مجاز مفهومی اصلی وجود دارد، چهار الگوی تعامل استعاره و مجاز را می‌توان از یکدیگر متمایز ساخت (Ruiz de Mendoza & Galera-Masegosa, 2011: 10-14; Mendoza & Diez Velasco, 2002: 518-527): ۱) گسترش مجازی حوزه مبدأ استعاره: در این الگو حوزه مبدأ استعاره شامل عملکرد نوعی مجاز مبدأ-در-مقصد است و در اصل هستار مقصد فرایند مجاز به حوزه مقصد استعاره نگاشته می‌شود. برای مثال عبارت اصطلاحی زبانت را گاز بگیر بخشی از سناریویی است که در آن فرد زبانش را گاز می‌گیرد تا «از بیان حرفی ناخوشایند و نامربوط یا گفتن آنچه در ذهن دارد، خودداری کند». عبارت گاز گرفتن زبان به جای کل سناریوی یادشده به کار می‌رود (مجاز مبدأ-در-مقصد) و سپس به عنوان حوزه مبدأ استعاری برای اشاره به تمام موقعیت‌هایی که در آنها فرد از سخن گفتن خودداری می‌کند، بدون آنکه زبان خود را گاز بگیرد (حوزه مقصد استعاره) استفاده می‌شود؛ ۲) گسترش مجازی حوزه مقصد استعاره: در این الگو نوعی مجاز مبدأ-در-مقصد، حوزه مقصد استعاره را تحت تأثیر قرار می‌دهد، زیرا ما حاصل نگاشت استعاری برای درک شدن نیازمند نوعی گسترش مجازی است. برای نمونه تعبیر عبارت به یکباره ابروهایش در هم گره خورد مستلزم نگاشتی استعاری است بین کسی که چیزی را به چیزی گره می‌زند و به هم وصل می‌کند (حوزه مبدأ استعاره) و کسی که ابروهایش را به یکدیگر نزدیک می‌کند (حوزه مقصد استعاره). سپس، ما حاصل این نگاشت استعاری به شکل مجازی (نشانه به جای وضعیت) به موقعیتی که در آن فرد به نشانه ناراحتی یا

¹ Goossens, L.

دل‌آزردگی اخم می‌کند، نگاشته می‌شود؛ ۳) کاهش مجازی حوزه مبدأ استعاره: در این الگو یک مجاز مقصد-در-مبدأ حوزه مبدأ استعاره را متأثر و عناصر مرتبطی از آن حوزه را برجسته می‌سازد تا طی نگاشت استعاری توجه صرفاً به مرتبط‌ترین ابعاد حوزه مقصد استعاره جلب شود. در تعبیر عبارت دل و روده ساعت را درآورد، ضمن فعال شدن نگاشتی استعاری که انسان را در حوزه مبدأ به ساعت در حوزه مقصد پیوند می‌دهند، در حوزه مبدأ استعاره یک مجاز مفهومی مقصد-در-مبدأ، دل و روده را تحت تأثیر قرار می‌دهد و آنها را برای نگاشت به اجزا و قسمت‌های داخلی ساعت در حوزه مقصد آماده می‌سازد؛ ۴) کاهش مجازی حوزه مقصد استعاره: در این الگو حوزه مقصد استعاره تحت تأثیر یک مجاز مقصد-در-مبدأ قرار می‌گیرد؛ کاهش حوزه مفهومی حاصل عملکرد این مجاز این امکان را می‌دهد که یکی از عناصر حوزه مقصد نه تنها در تناظر با عنصری در حوزه مبدأ بلکه در تناظر با حوزه مفهومی‌ای که جزئی از آن است درک شود. برای مثال در عبارت او عقلم را دزدیده بود سناریوی تحت تأثیر و نفوذ چیزی/کسی قرار گرفتن در قالب سناریوی دزدیدن چیزی مفهوم‌سازی می‌شود. به این ترتیب که ضمن فعال شدن یک نگاشت استعاری که دزد، عمل دزدی و شیء دزدیده‌شده در حوزه مبدأ را در تناظر با شخص تأثیرگذار، عمل تأثیرگذاری و عقل فرد در حوزه مقصد قرار می‌دهد، یک مجاز مفهومی مقصد-در-مبدأ نیز در حوزه مقصد فعال می‌شود و عقل را به تفکر و اندیشه نگاشت می‌کند. بدیهی است که تعامل مجازی (عملکرد همزمان دو یا چند مجاز) در حوزه مبدأ یا در حوزه مقصد استعاره نیز امکان‌پذیر است.

۳- داده‌ها و روش پژوهش

در پژوهش حاضر به منظور گردآوری پیکره‌ای از مرکب‌های بهوریهی غیرفعلی زبان فارسی نخست با مرور تمامی مدخل‌های فرهنگ سخن (۱۳۸۱) و همچنین مطالعات قبلی متمرکز بر واژه‌های مرکب زبان فارسی، به‌ویژه مرکب‌های بهوریهی این زبان، فهرستی مشتمل بر ۳۶۲ مرکب بهوریهی دوجزئی غیرفعلی استخراج شد. سپس، شصت واژه به‌طور تصادفی برای بررسی و تحلیل بیشتر انتخاب شدند. در گزینش این فهرست تلاش شد واژه‌های منتخب از سوی نشان‌دهنده انواع ساختارهای نحوی-واژی مرکب‌های بهوریهی غیرفعلی فارسی، شامل مرکب‌های صفت-اسم، اسم-صفت، اسم-اسم، و کمیت‌نما-اسم باشند و از سوی دیگر انواعی از مرجع‌ها مانند انسان، حیوان، گیاه و شیء را بازنمایی کنند. در گام نهایی تمام واژه‌های منتخب تحلیل و مشخص شد کدامیک از انواع ممکن مجاز و الگوهای تعامل مجازی و تعامل استعاری-مجازی در زیربنای خلق و درک این مرکب‌ها عمل می‌کنند.

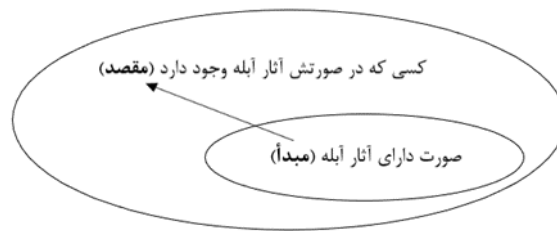
۴- تحلیل داده‌ها

بررسی انگیزش مفهومی زیربنای خلق و درک مرکب‌های بهوریهی زبان فارسی حاکی از آن است که الگوها و زیرالگوهای مختلفی از مرکب‌های بهوریهی بر مبنای تأثیرگذاری استعاره و مجاز مفهومی قابل تشخیص است. در زیربخش‌های پیش‌رو این الگوها و زیرالگوها بررسی می‌شوند و برخی از مرکب‌های بازنمایاننده آن الگو با بیان جزئیات تحلیل می‌گردد.

۴-۱- مرکب‌های بهوریهی حاصل عملکرد یک مجاز مفهومی واحد

بر مبنای تحلیل داده‌ها، در زیربنای تعدادی از مرکب‌های بهوریهی زبان فارسی تنها یک مجاز مفهومی مبدأ-در-مقصد (ویژگی بارز به جای هستار) عمل می‌کند. مرکب‌های بهوریهی آبله‌رو، گوژپشت، آستین کوتاه، پاشنه بلند، یقه گرد، کم‌پشت، شش‌ترک، پابرهنه، پنج‌پر، هفت‌تیر و راست‌دست از جمله مرکب‌های بهوریهی‌ای هستند که خلق و درک معنای آنها وابسته به عملکرد یک مجاز مفهومی مبدأ-در-مقصد واحد است که کل کلمه مرکب را تحت تأثیر قرار می‌دهد و ویژگی بیان‌شده توسط اجزای کلمه مرکب را به طبقه یا گروهی از انسان‌ها، اشیاء و گیاهان نگاشت می‌کند. برای نمونه در واژه آبله‌رو عملکرد یک مجاز مبدأ-در-مقصد قابل مشاهده است که طی آن صورت دارای آثار آبله (مبدأ) به کسی که در صورتش آثار آبله وجود دارد (مقصد) نگاشت می‌شود (شکل ۳). چنان‌که روشن است چون

«ویژگی» عنصر جدایی‌ناپذیر هر هستاری است، عملکرد این مجاز منجر به بسط حوزه مفهومی از مبدأ (ویژگی) به مقصد (هستار دارای آن ویژگی) می‌شود.

شکل ۳- مجاز مفهومی در واژه آبله‌رو

Figure 3- Conceptual metonymy in âbele-ru

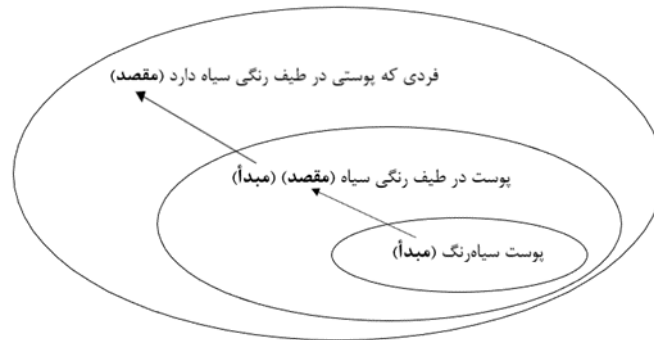
۲-۴ مرکب‌های بهووریعی حاصل تعامل مجازی

علاوه بر مرکب‌های بهووریعی‌ای که ساخت معنا در آنها تنها حاصل عملکرد یک مجاز مبدأ-در-مقصد (ویژگی بارز به جای هستار) است، دسته‌ای از این کلمات مرکب در زبان فارسی الگوی تعامل مجازی را نشان می‌دهند و به عبارتی حاصل نقش‌آفرینی دو یا چند مجاز مفهومی هستند. تحلیل‌ها نشان می‌دهد مرکب‌های بهووریعی حاصل تعامل مجازی خود شامل سه زیرالگوی اصلی هستند. در ادامه هر یک از این زیرالگوها و انواع آنها بحث می‌شود.

۱-۲-۴ مرکب‌های بهووریعی حاصل مجاز مفهومی دوگانه

خلق و درک معنا در برخی از مرکب‌های بهووریعی زبان فارسی ریشه در نقش‌آفرینی دو فرایند مجاز مفهومی متوالی دارد که مجاز نخست ویژگی بارزی را مفهوم‌سازی می‌کند و مجاز دوم این ویژگی را به هستار موردنظر نگاشت می‌کند. کلماتی که در این گروه قرار می‌گیرند بسته به نوع مجازهای نقش‌آفرین در زنجیره مجازی، خود دو زیرالگو را نشان می‌دهند:

الف- مرکب‌های بهووریعی حاصل دو مجاز مبدأ-در-مقصد: بر مبنای تحلیل‌های انجام‌شده، در کلمات مرکبی نظیر سیاه‌پوست، هزارپا، کم‌خوراک، سفیدرو، صدپر، کم‌حرف، خوش‌علف، سینه‌سرخ و زردپوست نخست با عملکرد یک مجاز مبدأ-در-مقصد ویژگی بارزی مفهوم‌سازی می‌شود؛ سپس، یک مجاز مبدأ-در-مقصد دیگر عمل می‌کند و با بسط حوزه مفهومی ویژگی مفهوم‌سازی شده (مبدأ) را به هستار موردنظر (مقصد) نگاشت می‌کند. برای روشن شدن الگوی ساخت معنا در این گروه از مرکب‌های بهووریعی می‌توان برای نمونه واژه سیاه‌پوست را مدنظر قرار داد. این واژه طبق تعریف فرهنگ سخن به فرد متعلق به گروه نژادی دارای پوست قهوه‌ای یا سیاه اشاره می‌کند. در ساخت معنای این واژه ابتدا مجاز مفهومی انتهای سنج به جای کل سنج که نوعی مجاز مبدأ-در-مقصد است روی جزء نخست و رابطه بین دو جزء این واژه عمل می‌کند. به عبارت روشن، چون از طرفی سیاهی خود طیفی از رنگ‌ها (از رنگ قهوه‌ای خیلی تیره تا طیف‌های مختلف رنگ سیاه و سیاه محض) را شامل می‌شود که رنگ سیاه منتهاالیه آن را پر می‌کند، و از طرفی سیاهی در این کلمه در رابطه با رنگ پوست تعریف می‌شود و یک فرد سیاه‌پوست به ندرت یا هیچ‌گاه رنگ پوستش سیاه محض نیست، یک مجاز مبدأ-در-مقصد (انتهای سنج به جای کل سنج)، منجر به بسط حوزه مفهومی از پوست سیاه (مبدأ) به رنگ پوستی در طیف رنگی سیاه (مقصد) می‌شود. سپس، مجاز مبدأ-در-مقصد دیگری با نگاشت این ویژگی بارز (رنگ پوستی در طیف سیاه) (مبدأ) به هستار دارای این ویژگی (فرد دارای رنگ پوست طیف سیاه) (مقصد) فرایند ساخت معنای این واژه را تکمیل می‌کند. لذا، چنان‌که شکل ۴ نشان می‌دهد برای نگاشت پوست سیاه‌رنگ به فرد دارای پوستی با طیف رنگی سیاه عملکرد دو مجاز مفهومی مبدأ-در-مقصد ضروری است. این دو فرایند مجاز گسترش حوزه مفهومی به صورت متوالی رخ می‌دهند؛ به این ترتیب که حوزه مقصد مجاز مبدأ-در-مقصد نخست به عنوان حوزه مبدأ مجاز مبدأ-در-مقصد دوم عمل می‌کند.

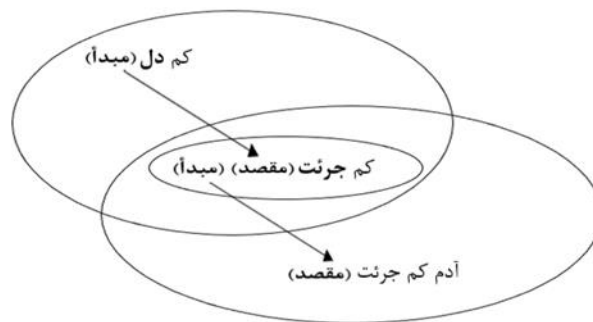
شکل ۴- تعامل مجاز مفهومی در واژه سیاه پوست

Figure 4- Metonymic interaction in sijâh-pust

قابل ذکر است هرچند خلق و درک معنای مرکب‌هایی نظیر صدپر، هزارپا، کم خوراک، کم حرف و خوش علف مانند سیاه پوست مبتنی بر عملکرد دو مجاز مبدأ-در-مقصد متوالی است، اما نخستین مجاز مبدأ-در-مقصودی که حوزه مبدأ دومین مجاز مبدأ-در-مقصد را مهیا می‌کند در واژه‌های صدپر و هزارپا نوعی مجاز عضو به جای مقوله، در واژه‌های کم خوراک و خوش علف نوعی مجاز موضوع به جای کنش، و در واژه کم حرف نوعی مجاز نتیجه به جای کنش است. برای نمونه در واژه صدپر که اشاره به نوعی گل سرخ با گلبرگ‌های پُر پر دارد، یک مجاز مبدأ-در-مقصد، صد (مبدأ) را به تعداد زیاد/چندین (مقصد) نگاشت می‌کند. به زعم **لیکاف** (89: 1987)، یکی از شیوه‌های مجازی درک یک مقوله به عنوان یک کل (به عبارتی یکی از انواع مدل‌های مجاز مقوله)، استفاده از یک زیرمدل است و زیرمدل اعداد مضرب ده برجسته‌ترین و متعارف‌ترین زیرمدل برای درک و بیان تعداد نسبی اعداد است؛ بر همین اساس، اغلب اعداد مضرب ده به عنوان عضوی از این مقوله برای بیان تعداد یا میزان حدودی چیزی به کار گرفته می‌شوند. با این استدلال در واژه صدپر، نخست واژه صد به صورت مجازی به تعداد زیاد/چندین پر اشاره می‌کند. این مجاز نوعی مجاز مبدأ-در-مقصد است زیرا صد مضربی از ده و از اعضای برجسته مقوله اعداد به شمار می‌رود. سپس، یک نگاشت مجازی ثانویه نقش آفرینی می‌کند که طی آن مفهوم چندین پر (گلبرگ زیاد)، به عنوان حوزه مقصد نگاشت نخست، به صورت مجازی به گلی با گلبرگ‌های زیاد اشاره می‌کند.

ب- مرکب‌های بهوریهی حاصل یک مجاز مقصد-در-مبدأ و یک مجاز مبدأ-در-مقصد: در میان مرکب‌های بهوریهی ای که الگوی مفهومی مجاز دو گانه را بازنمایی می‌کنند، مواردی وجود دارد که در آنها به جای عملکرد متوالی دو مجاز مبدأ-در-مقصد، نخست یک مجاز مقصد-در-مبدأ عمل می‌کند و حوزه مقصد آن در پی یک مجاز مبدأ-در-مقصد، به هستار مورد نظر نگاشت می‌شود. واژه‌های مرکب ساده‌دل، کوچک مغز، کم‌دل، دل‌پاک، کم‌مغز، زن‌صفت و چشم‌پاک از جمله ترکیباتی هستند که خلق و درک معنای آنها مبتنی بر این الگو است. برای نمونه در واژه کم‌دل، نخست با توجه دانش فرهنگی درباره دل به عنوان جایگاه انواع احساسات، یک مجاز ظرف به جای مظروف فعال می‌شود و جزء دل را به شجاعت و جرئت نگاشت می‌کند. این مجاز یک مجاز مقصد-در-مبدأ است زیرا طی آن دل به عنوان حوزه مفهومی کل (مبدأ) به جای یکی از زیرحوزه‌های خود یعنی شجاعت و جرئت (مقصد) به کار رفته است. از آنجاکه واژه کم‌دل به آدم کم جرئت اشاره می‌کند، روشن است که مجاز مقصد-در-مبدأ یادشده نمی‌تواند به تنهایی معنای این ترکیب را تبیین نماید. لذا نگاشت مجازی دیگری وارد عمل می‌شود که در آن حوزه مبدأ جرئت کم و حوزه مقصد آدم کم جرئت است. این نگاشت مجازی از نوع مبدأ-در-مقصد است و منجر به بسط حوزه مفهومی می‌شود. شکل ۵ الگوی مفهومی زیربنای واژه کم‌دل را به تصویر می‌کشد.

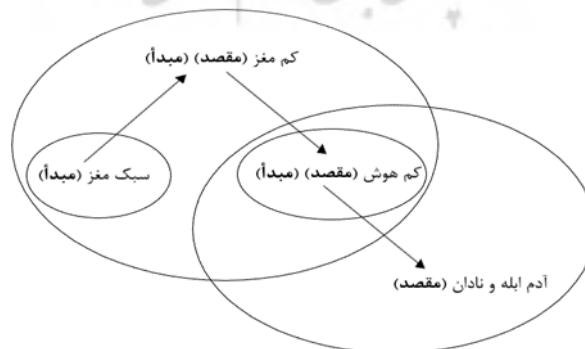

شکل ۵- تعامل مجاز مفهومی در واژه کم‌دل
Figure 5- Metonymic interaction in kam-del

۲-۲-۴ مرکب‌های بهووریایی حاصل مجاز مفهومی سه‌گانه

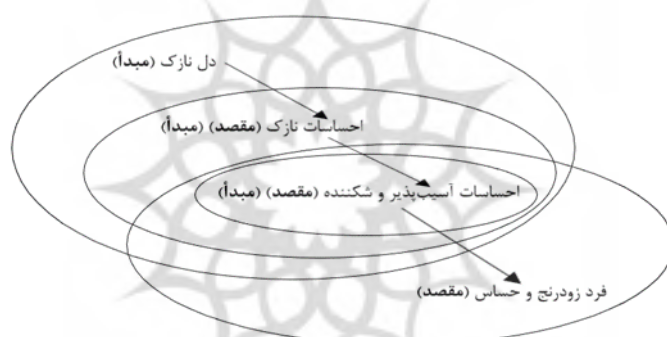
در برخی از مرکب‌های بهووریایی بازنمایاننده الگوی تعامل مجازی، معنای ترکیب حاصل نقش‌آفرینی سه مجاز مفهومی است. به این ترتیب که دو مجاز نخست با تحت‌تأثیر قرار دادن اجزای ترکیب زمینه را برای عملکرد یک مجاز مفهومی مبدأ-در-مقصد پایانی که ویژگی بارز را به هستار دارای آن ویژگی نگاشت می‌کند، مهیا می‌کنند. ترکیباتی که خلق و درک معنای آنها وابسته به فعال شدن سه مجاز مفهومی است، با توجه به نوع مجازی که به ترتیب اجزای ترکیب و کل آن را متأثر می‌سازد، دو زیرالگو را نشان می‌دهند:

الف) مرکب‌های بهووریایی حاصل مجاز سه‌گانه مبدأ-در-مقصد، مقصد-در-مبدأ و مبدأ-در-مقصد: در واژه‌های مرکبی نظیر سبک‌مغز، دست‌خشک، شکم‌شل و خشک‌مغز ساخت معنای کل ترکیب مستلزم فعال شدن سه مجاز مفهومی شامل یک مجاز مفهومی مبدأ-در-مقصد، یک مجاز مفهومی مقصد-در-مبدأ، و مجدداً یک مجاز مفهومی مبدأ-در-مقصد است که به ترتیب بر جزء نخست، جزء دوم و کل ترکیب عمل می‌کنند. برای نمونه در واژه سبک‌مغز جزء سبک یک مجاز معلول به جای علت را فعال می‌کند. در واقع، با تکیه بر این دانش تجربی که عموماً مقدار/حجم کم موجب وزن سبک می‌شود، یک مجاز مبدأ-در-مقصد، سبکی (معلول) را به علت آن یعنی مقدار/حجم کم نگاشت می‌کند. از سوی دیگر، یک مجاز مقصد-در-مبدأ (ظرف به جای مضمون) برانگیخته می‌شود و از طریق مغز به عنوان یک حوزه مفهومی کل (مبدأ)، محتوای آن یعنی هوش/توانایی پردازش (مقصد) را فعال می‌سازد. با توجه به آنکه این دو مجاز به تنهایی نمی‌توانند معنای مدنظر واژه سبک‌مغز را تبیین نمایند، یک مجاز مبدأ-در-مقصد در پایان هوش کم (مبدأ) را به عنوان یک ویژگی بارز به هستار دارای آن ویژگی (فرد کندذهن و نادان) نگاشت می‌کند (شکل ۶).

شکل ۶- تعامل مجاز مفهومی در واژه سبک‌مغز
Figure 6- Metonymic interaction in sabok-maqz

ب) مرکب‌های بهووریی حاصل مجاز سه گانه مقصد-در-مبدأ، مقصد-در-مبدأ و مبدأ-در-مقصد: در دسته دیگری از مرکب‌های بهووریی حاصل تعامل مجازی سه گانه، هریک از اجزا جداگانه یک مجاز مقصد-در-مبدأ را فعال می‌سازند و سپس کل ترکیب یک مجاز مفهومی مبدأ-در-مقصد را برمی‌انگیزاند تا معنای کل کلمه مرکب شکل بگیرد. از جمله ترکیبات بهووریی‌ای که معنای آنها به کمک الگوی یادشده تبیین می‌شود، می‌توان به دل‌نازک، سبک‌بال، دل‌چرکین، کله‌خشک، دل‌زنده و دل‌گنده اشاره کرد. برای روشن شدن این الگوی مفهومی می‌توان نگاهی دقیق‌تر به ساخت معنا در واژه دل‌نازک داشت. طبق تعریف فرهنگ واژه دل‌نازک به فردی زودرنج و حساس که از کمترین حرف یا رفتار ناخوشایند دیگران آزرده‌خاطر می‌شود اشاره دارد. چنان‌که شکل ۷ نشان می‌دهد، در خلق و درک معنای یادشده از سویی مبتنی بر این دانش فرهنگی درباره دل به‌عنوان عضوی از بدن که جایگاه انواع احساسات تلقی می‌شود، یک مجاز مقصد-در-مبدأ فعال می‌شود و دل (مبدأ) را به احساسات و عواطف (مقصد) نگاشت می‌کند و منجر به تقلیل حوزه مفهومی می‌گردد. از سوی دیگر، یک مجاز علت به‌جای معلول توسط جزء نازک برانگیخته می‌شود و نازکی (علت) را به برجسته‌ترین نتیجه آن یعنی آسیب‌پذیری و شکنندگی (معلول) نگاشت می‌کند؛ این مجاز نیز نوعی مجاز مقصد-در-مبدأ است زیرا طبق دانش تجربی ما آسیب‌پذیری و شکنندگی یکی از نتایج و زیرحوزه‌های بارز نازک بودن است. درنهایت، یک نگاشت مجازی مبدأ-در-مقصد ویژگی احساسات شکننده و آسیب‌پذیر (مبدأ) را به هستار دارای این ویژگی (فرد زودرنج و حساس) پیوند می‌دهد و معنای کل ترکیب تبیین می‌گردد.

شکل ۷- تعامل مجاز مفهومی در واژه دل‌نازک

Figure 7- Metonymic interaction in del-nâzok

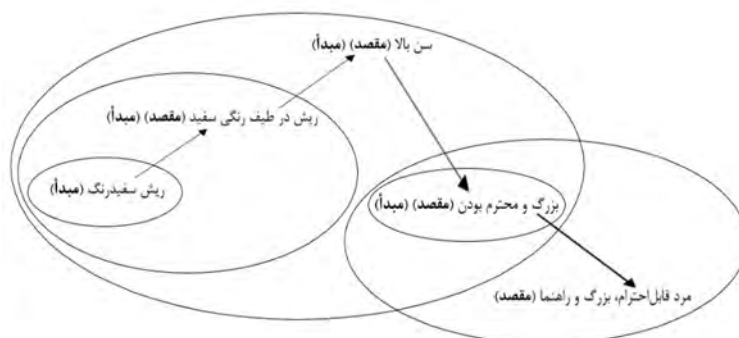
در فرایند ساخت معنای واژه سبک‌بال (پرنده‌ای که به چابکی پرواز می‌کند) نیز از طرفی بر مبنای این دانش تجربی که حیوانات و انسان‌های سبک‌وزن اصولاً سریع‌تر حرکت می‌کنند، یک مجاز مفهومی، سبکی (علت) را به حرکت فیزیکی سریع (معلول) نگاشت می‌کند؛ این مجاز از نوع مقصد-در-مبدأ است زیرا حرکت سریع یا چابکی در حرکت زیرحوزه‌ای از مفهوم سبکی محسوب می‌شود. از سوی دیگر، یک مجاز مفهومی مقصد-در-مبدأ بال (مبدأ) را به برجسته‌ترین زیرحوزه نقشی آن یعنی پرواز کردن (مقصد) نگاشت می‌کند. پس از نقش آفرینی دو مجاز یادشده، مانند سایر ترکیبات بهووریی، یک مجاز مبدأ-در-مقصد فعال می‌شود و ویژگی چابکی و سرعت در پرواز (مبدأ) را به هستار دارای این ویژگی به‌عنوان یک کل (مقصد) نگاشت می‌کند.

شایان ذکر است در پیکره مورد بررسی ترکیباتی که حاصل تعامل مجازی سه گانه باشند و یکی از دو زیرالگوی زنجیره مجازی مقصد-در-مبدأ، مبدأ-در-مقصد و مبدأ-در-مقصد یا زنجیره مجازی مبدأ-در-مقصد، مبدأ-در-مقصد و مبدأ-در-مقصد را فعال سازند، مشاهده نشد. البته این مسئله به این معنا نیست که چنین زیرالگوهای غیرممکن هستند. این احتمال وجود دارد که در پیکره‌ای گسترده‌تر ترکیباتی با زیرالگوهای یادشده یافت شود.

۳-۲-۴ مرکب‌های بهووری حاصل مجاز مفهومی چندگانه

زیرالگوی دیگری که در مرکب‌های بهووری حاصل تعامل مجازی مشاهده می‌شود، عملکرد بیش از سه مجاز مفهومی است. در ترکیباتی که انگیزش مفهومی زیربنایی آنها چنین الگویی را بازنمایی می‌کند خلق و درک معنای کل ترکیب مستلزم نقش‌آفرینی چند مجاز مفهومی متوالی است، به این ترتیب که سه (یا چند) مجاز زمینه را برای نگاشت مجازی پایانی که مرجع کلمه مرکب را فعال می‌سازد، مهیا می‌کنند. ترکیبات بهووری ریش سفید، گیس سفید، سبک سر، خیره سر، تنگ دست و تنگ نظر از جمله ترکیباتی هستند که انگیزش مفهومی زیربنایی آنها شامل تعامل بیش از سه مجاز مفهومی است. قابل ذکر است هر چند الگوی مفهوم‌سازی در کلمات این گروه با توجه به نوع مجازهای نقش‌آفرین در زنجیره مجازی تاحدی بایکدیگر تفاوت دارد اما این کلمات قابل طبقه‌بندی به زیرگروه‌های مجزا نیستند، زیرا برای هر زیرگروه ممکن تنها یک یا دو واژه در پیکره پژوهش یافت شد. برای درک بهتر الگوی تعامل مجازی چندگانه، در ادامه فرایند ساخت معنا در واژه‌های ریش سفید، سبک سر و خیره سر به عنوان نمونه بحث می‌شود.

براساس تحلیل‌های انجام‌شده، خلق و درک معنا در واژه ریش سفید (و همچنین گیس سفید) مستلزم فعال شدن متوالی چهار مجاز مفهومی شامل دو مبدأ-در-مقصد، یک مجاز مقصد-در-مبدأ، و یک مجاز مبدأ-در-مقصد پایانی است. به این ترتیب که نخست یک مجاز مبدأ-در-مقصد (انتهای سنج به جای کل سنج) روی جزء دوم و رابطه بین دو جزء این واژه عمل می‌کند. در واقع، چون سفید بودن خود طیفی از رنگ‌ها را شامل می‌شود که سفید محض در منتهای آن قرار می‌گیرد، و چون سفید بودن در این ترکیب در رابطه با واژه ریش تعریف می‌شود و رنگ ریش در یک فرد ریش سفید الزاماً سفید یک دست نیست، یک مجاز مبدأ-در-مقصد (انتهای سنج به جای کل سنج)، منجر به بسط حوزه مفهومی از ریش سفید محض (مبدأ) به ریشی با طیف رنگی سفید (مقصد) می‌شود. در ادامه، مجاز مبدأ-در-مقصد دیگری فعال می‌شود و حوزه مقصد نگاشت مجازی قبل را به عنوان حوزه مبدأ به کار می‌گیرد. به عبارت روشن، چون به لحاظ تجربی سفید شدن موها و محاسن به علت بالا رفتن سن رخ می‌دهد و سفید شدن موها و محاسن زیرحوزه‌ای از بالا رفتن سن است، یک مجاز مبدأ-در-مقصد، ریشی با طیف رنگی سفید (معلول) را به سن بالا (علت) نگاشت می‌کند. روشن است که اگر معنای نخست واژه ریش سفید (مرد مسن و سالخورده) مدنظر باشد، خلق و درک معنای مدنظر صرفاً مستلزم فعال شدن یک مجاز مبدأ-در-مقصد دیگر است که ویژگی بارز سن بالا (مبدأ) را به هستار دارای این ویژگی (مرد مسن) (مقصد) نگاشت و ساخت معنا را تکمیل می‌کند. با این حال در بافتی که معنای مجازی واژه ریش سفید (مردی قابل احترام که معمولاً مردم به نصایح او عمل می‌کنند و او را به بزرگی و راهنمایی قبول دارند) مدنظر است، خلق و درک معنای رمزگذاری شده نیازمند فعال شدن یک مجاز مقصد-در-مبدأ پیش از عملکرد مجاز مبدأ-در-مقصد است که ویژگی بارز را به هستار دارای ویژگی نگاشت می‌کند. به بیان روشن، پس از نقش‌آفرینی دو مجاز مبدأ-در-مقصد نخست (ریش سفید به جای ریش در طیف رنگی سفید به جای سن بالا)، یک نگاشت مجازی سن بالا (علت) را به بزرگی، راهنما و محترم بودن (معلول) پیوند می‌دهد. این نگاشت مجازی نوعی مجاز مقصد-در-مبدأ محسوب می‌شود زیرا بر مبنای دانش فرهنگی و تجربی ما، محترم و راهنما بودن زیرحوزه‌ای ممکن از حوزه مفهومی سالخوردگی است و در این نگاشت سالخوردگی به عنوان حوزه مفهومی کل به جای یکی از زیرحوزه‌های خود به کار رفته است. پس از شکل‌گیری ویژگی بارز بزرگی، راهنما و محترم از طریق مجاز مقصد-در-مبدأ یادشده، یک مجاز مبدأ-در-مقصد این ویژگی را به هستار دارای این ویژگی نگاشت می‌کند و بدین ترتیب معنای مجازی واژه ریش سفید حاصل می‌گردد (شکل ۸).

شکل ۸- تعامل مجاز مفهومی در واژه ریش سفید
Figure 8- Metonymic interaction in riš-sefid

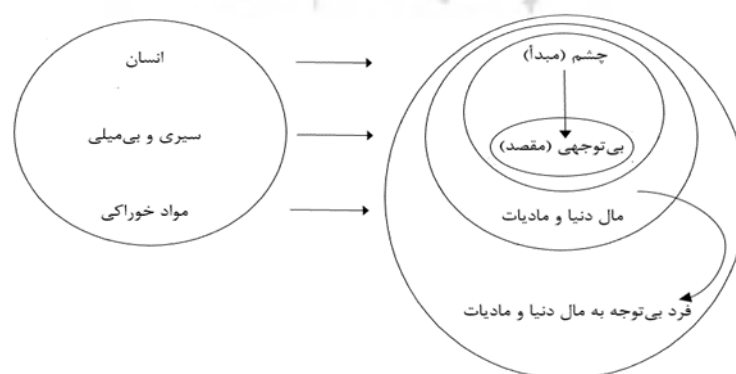
در مقابل خلق و تعبیر معنای واژه سبک‌سر چهار مجاز مفهومی متوالی شامل یک مجاز مبدأ-در-مقصد، دو مجاز مقصد-در-مبدأ، و یک مجاز مبدأ-در-مقصد پایانی را برمی‌انگیزاند. نخست یک مجاز معلول به‌جای علت فعال می‌شود و سبکی (معلول) را به مقدار/حجم کم (علت) نگاشت می‌کند. چنان‌که پیش از این در مورد واژه سبک‌مغز بحث شد، این نگاشت مجازی که جزء سبک را تحت تأثیر قرار می‌دهد نوعی مجاز مبدأ-در-مقصد است. در کنار مجاز یادشده، دو مجاز مقصد-در-مبدأ نیز به‌طور متوالی توسط جزء دوم ترکیب فعال می‌شوند. به‌این ترتیب که نخست یک مجاز ظرف به‌جای مظلوف که در اصل نوعی مجاز مقصد-در-مبدأ است سر (مبدأ) را به مغز نگاشت می‌کند. سپس، مجاز مقصد-در-مبدأ دیگری (باز هم نوعی مجاز ظرف به‌جای مظلوف) فعال می‌شود و حوزه مقصد نگاشت مجازی قبل (یعنی مغز) را به‌عنوان حوزه مبدأ به‌کار می‌گیرد و آن را به هوش نگاشت می‌کند. پس از نقش آفرینی سه مجاز یادشده، یک مجاز مبدأ-در-مقصد دیگر برانگیخته می‌شود و ویژگی بارز هوش کم (مبدأ) را به هستار دارای این ویژگی (فرد ابله و نادان) (مقصد) نگاشت و ساخت معنا را تکمیل می‌کند. روشن است در بافتی که معنای دیگر واژه سبک‌سر، یعنی فرد دارای رفتار و گفتار زنده و نامناسب، مدنظر است پیش از عملکرد مجاز مبدأ-در-مقصد پایانی، یک مجاز علت به‌جای معلول (مقصد-در-مبدأ) فعال می‌شود. در واقع، مبتنی بر این دانش فرهنگی و تجربی که قدرت تعقل پایین موجب می‌شود فرد رفتار و گفتار غیرمناسب داشته باشد، نخست یک مجاز مقصد-در-مبدأ هوش کم را به‌عنوان علت به یکی از زیرحوزه‌های آن یعنی گفتار و رفتار نامناسب نگاشت می‌کند. پس از این نگاشت، معنای کل ترکیب طی فعال شدن یک مجاز مبدأ-در-مقصد که این ویژگی (گفتار و رفتار نامناسب) (مبدأ) را به فرد دارای این ویژگی (مقصد) پیوند می‌دهد، شکل می‌گیرد.

هرچند در واژه‌های ریش سفید و سبک‌سر ساخت معنا با یک مجاز مبدأ-در-مقصد آغاز می‌شود، در واژه خیره‌سر نقطه‌آغاز خلق و درک معنا یک نگاشت مجازی مقصد-در-مبدأ است که با یک مجاز مقصد-در-مبدأ دیگر و دو مجاز مبدأ-در-مقصد ادامه می‌یابد. در واقع، متأثر از واژه خیره که جزء سر در رابطه با آن تعریف شده است، نخست یک مجاز مقصد-در-مبدأ فعال می‌شود و مفهوم سر (مبدأ) را به یکی از زیرحوزه‌های آن یعنی چشم نگاشت می‌کند. پس از آن با توجه به اینکه نگاه کردن یکی از بارزترین زیرحوزه‌های نقشی چشم است، یک مجاز مقصد-در-مبدأ دیگر برانگیخته می‌شود و چشم (مبدأ) را به زیرحوزه نگاه کردن (مقصد) پیوند می‌دهد. بدیهی است که این دو نگاشت مجازی زیرحوزه‌های مرتبط برای تعبیر معنای کل کلمه را برجسته می‌سازند. در ادامه فرایند ساخت معنای این ترکیب به‌وریهی، مفهوم نگاه خیره به‌عنوان یکی از ویژگی‌ها و زیرحوزه‌های بارز گستاخی و بی‌شرمی از طریق یک مجاز مبدأ-در-مقصد دسترسی به خود این رفتار را به‌عنوان یک حوزه کل ایجاد می‌کند. در پایان همچون سایر ترکیبات به‌وریهی، طی یک نگاشت مجازی مبدأ-در-مقصد ویژگی بارز به‌جای هستار دارای آن ویژگی، این ویژگی (رفتار بی‌شرمانه) به‌عنوان حوزه مبدأ برای اشاره به فردی که دارای این ویژگی است (حوزه مقصد) به‌کار می‌رود.

۳-۴ مرکب‌های بهووری حاصل تعامل مفهومی استعاره و مجاز

براساس تحلیل‌های انجام‌شده، تعامل استعاره و مجاز مفهومی الگوی دیگری است که در خلق و درک معنای برخی مرکب‌های بهووری زبان فارسی قابل مشاهده است. به عبارتی، در این دسته از ترکیبات بهووری ساخت معنا مستلزم نقش آفرینی همزمان استعاره و یک یا چند مجاز مفهومی است. ترکیباتی که در پیکره این پژوهش الگوی یادشده را فعال می‌سازند خود دو زیرگروه را شامل می‌شوند:

الف) مرکب‌های بهووری حاصل نگاشت مجازی حوزه مقصد استعاره: در برخی از ترکیبات بهووری‌ای که الگوی تعامل مفهومی استعاره و مجاز را فعال می‌سازند، دراصل یک یا دو مجاز مفهومی حوزه مقصد استعاره زیربنایی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. از جمله ترکیباتی که چنین الگویی را برمی‌انگیزانند می‌توان به واژه‌های چشم‌سیر، ابروکمان، کفچه‌نوک، گردن‌گلابی، گیسو کمند، نارپستان و سوزن‌برگ اشاره نمود. برای نمونه در واژه چشم‌سیر، فردی که طمع نمی‌ورزد و به داشتن مال و مادیات اهمیت نمی‌دهد به شکل انسانی تعبیر می‌شود که میلی به غذا خوردن ندارد و سیر است. درواقع، یک استعاره جان‌بخشی (حوزه مقصد یک انسان است) (Lakoff & Johnson, 1980) نقش آفرینی می‌کند که در حوزه مبدأ آن انسان سیر که به‌طور ضمنی بیانگر بی‌میلی به مواد خوراکی است وجود دارد. در حوزه مقصد نیز فردی توصیف می‌شود که به مال دنیا و مادیات بی‌توجه است و طمع نمی‌ورزد. چنان‌که روشن است در این نگاشت استعاری، سیر بودن نه به خود فرد بلکه به چشم‌به‌عنوان عضوی از بدن که یکی از بارزترین زیرحوزه‌های نقشی آن توجه کردن است، نگاشت شده است. از این رو، به دنبال عملکرد استعاره یادشده، لازم است نگاشتی مجازی در حوزه مقصد استعاره فعال شود. در مورد ماهیت این نگاشت مجازی در حوزه مقصد استعاره دو تبیین ممکن به‌نظر می‌رسد. در ساده‌ترین تبیین ممکن تنها یک نگاشت مجازی مبدأ-در-مقصد فعال می‌شود و چشم را به انسان نگاشت می‌کند. اما مهم‌ترین مشکل این تبیین آن است که این نگاشت مجازی نوعی نگاشت ویژگی بارز به‌جای هستار که برجسته‌ترین مجاز مفهومی فعال در همه مرکب‌های بهووری است (و ماهیت بهووری آنها را شکل می‌دهد)، نیست. پس لازم است در این مرحله از فرایند ساخت معنا ویژگی بارزی (بی‌توجهی به مال دنیا و مادیات) مفهوم‌سازی شود که بعد از طریق یک مجاز ویژگی بارز به‌جای هستار دارای آن ویژگی (مبدأ-در-مقصد) به‌جای فرد بی‌توجه به مال دنیا و مادیات به‌کار رود. با توجه به این نکته به‌نظر می‌رسد تبیین صحیح‌تر آن است که حوزه مقصد استعاره تحت تأثیر زنجیره‌ای مجازی شامل یک مجاز مفهومی مقصد-در-مبدأ و یک مجاز مبدأ-در-مقصد قرار گیرد. در این زنجیره مجازی دو گانه، نخست تحت تأثیر نگاشت استعاری شکل گرفته چشم به‌جای یکی از زیرحوزه‌های نقشی خود یعنی بی‌توجهی به کار می‌رود (مقصد-در-مبدأ) و پس از آن یک مجاز مبدأ-در-مقصد، ویژگی بارز بی‌توجهی به مال دنیا و مادیات (حوزه مبدأ) را به فرد دارای این ویژگی (حوزه مقصد) نگاشت می‌کند. شکل ۹ این فرایند ساخت معنا را بازنمایی می‌کند.

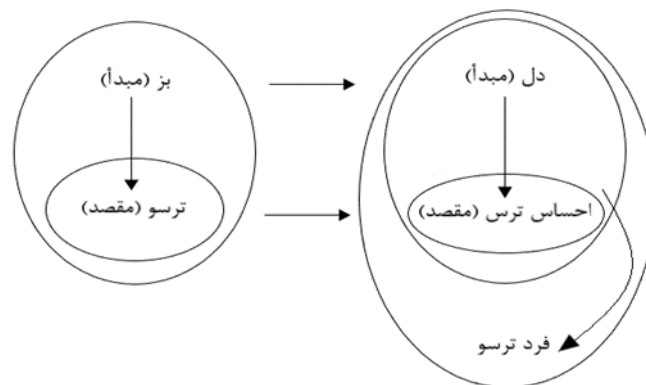
شکل ۹- تعامل مفهومی استعاره و مجاز در واژه چشم‌سیر

Figure 9- Metaphor-metonymy interaction in češm-sir

شایان ذکر است در واژه‌هایی همچون ابرو کمان، گردن گلابی و کفچه‌نوک استعاره‌ای که زمینه را برای عملکرد مجاز مهیا می‌سازد نوعی استعاره تصویری است. از سوی دیگر، در واژه‌های یادشده تنها یک نگاشت مجازی مبدأ-در-مقصد واحد حوزه مقصد استعاره را متأثر می‌سازد. برای نمونه در واژه کفچه‌نوک که اشاره به نوعی مرغابی با نوک ملاقه‌ای شکل و پهن دارد، کفچه (قاشق بزرگ؛ چمچه) به‌عنوان حوزه مبدأ از طریق استعاره تصویری به نوک به‌عنوان حوزه مقصد نگاشته می‌شود و معنای نوک پهن و شبیه به قاشق بزرگ به صورت استعاری حاصل می‌گردد. سپس، این حوزه مقصد حاصل نگاشت استعاری به‌عنوان حوزه مبدأ برای مجاز ویژگی بارز به‌جای هستار دارای آن ویژگی به کار گرفته می‌شود و معنای مرغابی دارای نوک پهن حاصل می‌گردد. این نگاشت مجازی نوعی مجاز مبدأ-در-مقصد به‌شمار می‌رود که با گسترش حوزه مفهومی همراه است.

ب) مرکب‌های بهوریهی حاصل نگاشت مجازی حوزه مبدأ و حوزه مقصد استعاره: الگوی مفهومی دیگری که انگیزش مفهومی زیربنایی برخی مرکب‌های بهوریهی زبان فارسی را بازنمایی می‌کند حالتی است که خلق و درک معنای ترکیب بهوریهی ضمن فعال نمودن یک استعاره مفهومی، مستلزم نگاشت مجازی هر دو حوزه مبدأ و حوزه مقصد استعاره است. ترکیبات بهوریهی‌ای که الگوی یادشده را فعال می‌سازند دراصل با گسترش/کاهش مجازی حوزه مبدأ و حوزه مقصد استعاری همراه هستند. واژه‌های بز دل، بوقلمون صفت، کله‌خر، چرب‌زبان، گربه‌صفت، کله‌کدو، بلبل‌زبان، چشم‌شور، تندزبان و شیرین‌زبان از جمله ترکیباتی هستند که مفهوم‌سازی آنها شامل نگاشت مجازی حوزه مبدأ و حوزه مقصد استعاره زیربنایی است. برای روشن شدن جزئیات این زیرالگو، در ادامه انگیزش مفهومی زیربنای واژه‌های بز دل و شیرین‌زبان با جزئیات بحث می‌شود. چنان‌که شکل ۱۰ نشان می‌دهد خلق و درک معنای ترکیب بهوریهی بز دل به معنی فرد ترسو از سویی استعاره زیربنایی انسان حیوان است را فعال می‌سازد و از سوی دیگر مستلزم کاهش مجازی حوزه مبدأ استعاره و گسترش مجازی حوزه مقصد استعاره است. در حوزه مبدأ استعاره مفهوم بز وجود دارد و در مقابل در حوزه مقصد فردی توصیف می‌شود که ترسو بودن ویژگی بارز آن است. در حوزه مبدأ، بز از طریق یک مجاز مقصد-در-مبدأ به یکی از زیرحوزه‌های خود یعنی ترسویی نگاشت می‌شود (کاهش مجازی حوزه مبدأ) و زمینه را برای نگاشت استعاری یادشده فراهم می‌سازد. چنان‌که روشن است در واژه بز دل این ویژگی ترسویی نه به خود فرد ترسو بلکه به عضوی از بدن (دل) که به لحاظ فرهنگی و تجربی جایگاه انواع احساسات به‌شمار می‌رود نگاشت شده است. بنابراین نگاشتی مجازی برای تکمیل معنای مدنظر نیاز است. همچون واژه چشم‌سیر، تبیین ساده‌تر اما غیر صحیح برای ادامه فرایند ساخت معنای واژه بز دل آن است که صرفاً یک مجاز مبدأ-در-مقصد فعال شود و دل را به انسان نگاشت کند. اما با توجه به دلایلی که در تحلیل واژه چشم‌سیر نیز برشمرده شد، به نظر می‌رسد پس از نگاشت استعاری، یک زنجیره مجازی دوگانه حوزه مقصد استعاره را تحت تأثیر قرار می‌دهد. نگاشت مجازی نخست در این زنجیره نوعی مجاز مقصد-در-مبدأ است که از طریق آن دل به یکی از زیرحوزه‌های خود یعنی احساسات اشاره می‌کند. در ادامه، یک مجاز مبدأ-در-مقصد برانگیخته می‌شود و ویژگی احساس ترس داشتن را به‌عنوان حوزه مبدأ به فردی که احساس ترس داشتن ویژگی بارز آن است (حوزه مقصد) نگاشت می‌کند.

شکل ۱۰- تعامل مفهومی استعاره و مجاز در واژه بز دل

Figure 10- Metaphor-metonymy interaction in boz-del

ساخت معنا در واژه شیرین‌زبان نیز با فعال شدن یک استعاره مفهومی زیربنایی و نگاشت مجازی حوزه مبدأ و حوزه مقصد این استعاره همراه است. به بیان روشن، واژه شیرین‌زبان از طرفی استعاره مفهومی گفتار غذا است را برمی‌انگیزاند. در این استعاره، حوزه مبدأ شامل غذا/ماده خوراکی شیرینی است که خوردن آن مطبوع و خوشایند است و در مقابل حوزه مقصد مفهوم فردی با گفتار دل‌نشین و خوشایند را دربرمی‌گیرد. روشن است که نگاشتی مجازی که طعم شیرین را به خوشایندی و مطبوع بودن پیوند می‌دهد، زمینه را برای این نگاشت استعاری مهیا می‌کند. این نگاشت مجازی از نوع مقصد-در-مبدأ (کاهش مجازی حوزه مبدأ استعاره) است زیرا حوزه مقصد (خوشایند و مطبوع) زیرحوزه‌ای از حوزه مبدأ (طعم شیرین) به‌شمار می‌رود. هرچند این نگاشت مجازی تنها یکی از زیرحوزه‌های طعم شیرین را برجسته و زمینه را برای نگاشت استعاری فراهم می‌سازد، اما روشن است که خوشایند و مطبوع بودن به زبان (عضوی از بدن) که ابزار سخن گفتن محسوب می‌شود، نگاشت شده است. بنابراین ضروری است که نگاشتی مجازی بر حوزه مقصد استعاره عمل کند. یک زنجیره مجازی حوزه مقصد استعاره را به‌عنوان حوزه مبدأ به‌کار می‌گیرد. در این زنجیره، نخست طی یک مجاز مقصد-در-مبدأ (ابزار) به زیرحوزه نقشی برجسته خود یعنی سخن گفتن نگاشت می‌شود. پس از آن طی یک مجاز مقصد-در-مبدأ دیگر کنش سخن گفتن (مبدأ) به جای نتیجه این کنش یعنی سخن و گفتار (حوزه مقصد) به‌کار می‌رود. در پایان نیز یک مجاز مبدأ-در-مقصد برانگیخته می‌شود و گفتار خوشایند و دل‌نشین (حوزه مبدأ) را به‌عنوان یک ویژگی بارز به فردی که دارای این ویژگی است (حوزه مقصد) نگاشت می‌کند.

۵- نتیجه‌گیری

باتوجه به اهمیت دقت به الگوهای تعامل مفهومی در تبیین‌های معنایی و همچنین خلأ پژوهشی موجود در بررسی انگیزش مفهومی زیربنای مرکب‌های بهووریه‌ی زبان فارسی، در پژوهش حاضر الگوهای مفهومی خلق و درک این ترکیبات در زبان فارسی مورد بررسی قرار گرفت و تلاش شد ضمن بررسی نقش آفرینی سازوکارهای شناختی استعاره و مجاز، انواع مرکب‌های بهووریه‌ی زبان فارسی به لحاظ ساختار مفهومی مشخص گردد. در راستای تحقق هدف یادشده و با عنایت به عملکرد فعال مجاز مفهومی «ویژگی بارز به جای هستار» در خلق ترکیبات بهووریه‌ی و پیوند آنها به مرجع‌شان، از مدل پیشنهادی **روئیز دِمندوزا و دییز وِلاسکو** (2002) که به رابطه بین عبارت مجازبنیاد و مرجع آن توجه می‌نماید و تصویری جامع از انواع الگوهای تعامل مفهومی به‌دست می‌دهد، بهره گرفته شد.

بررسی و تحلیل شصت ترکیب بهووریه‌ی نشان داد علیرغم تنوع ترکیبات بهووریه‌ی در زبان فارسی، انواعی از این ترکیبات باتوجه به انگیزش مفهومی زیربنایی آنها قابل تشخیص است. به‌عبارت روشن، نتایج حاکی از آن است اگر الگوی مفهومی زیربنای خلق و درک مرکب‌های بهووریه‌ی مدنظر قرار گیرد، این ترکیبات سه الگوی اصلی را نشان می‌دهند و لذا در سه گروه اصلی قابل طبقه‌بندی هستند. گروهی از مرکب‌های بهووریه‌ی زبان فارسی، نظیر آبله‌رو، گوزپشت و هفت تیر، حاصل عملکرد یک مجاز مفهومی واحد از نوع مبدأ-در-مقصد (ویژگی بارز به جای هستار) هستند که کل کلمه مرکب را تحت تاثیر قرار می‌دهد و ویژگی بیان‌شده توسط اجزای ترکیب را به طبقه یا گروهی از انسان‌ها، اشیاء، و گیاهان نگاشت می‌کند.

درمقابل، خلق و درک معنا در گروه دوم ترکیبات بهووریه‌ی الگوی تعامل مجازی (تعامل دو یا چند مجاز مفهومی) را بازنمایی می‌کنند. تحلیل‌ها نشان می‌دهد ترکیبات حاصل الگوی تعامل مجازی بسته به تعداد مجازهای نقش‌آفرین سه زیرگروه را شامل می‌شوند: ترکیبات حاصل مجاز مفهومی دوگانه، ترکیبات حاصل مجاز مفهومی سه‌گانه و ترکیبات حاصل مجاز مفهومی چندگانه (ترکیباتی که بیش از سه مجاز مفهومی را فعال می‌سازند). همچنین، نتایج حاکی از آن است که ترکیبات حاصل مجاز مفهومی دوگانه و سه‌گانه باتوجه به نوع مجازهای نقش‌آفرین در زنجیره مجازی (مبدأ-در-مقصد یا مقصد-در-مبدأ بودن) انواعی را نشان می‌دهند. ترکیبات حاصل مجاز مفهومی دوگانه (یا الف) دو مجاز مبدأ-در-مقصد متوالی (مانند سیاه‌پوست و هزارپا)، یا ب) یک زنجیره مجازی مقصد-در-مبدأ و مبدأ-در-مقصد (مانند کم‌دل و کوچک‌مغز) را فعال می‌سازند. ترکیبات حاصل مجاز مفهومی سه‌گانه نیز دو زیرالگو را شامل می‌شوند: الف)

ترکیبات حاصل زنجیره مجازی مبدأ-در-مقصد، مقصد-در-مبدأ و مبدأ-در-مقصد (مانند سبک‌مغز و دست‌خشک) و (ب) ترکیبات حاصل زنجیره مجازی مقصد-در-مبدأ، مقصد-در-مبدأ و مبدأ-در-مقصد (مانند دل‌نازک و سبک‌بال).

سومین گروه مرکب‌های بهووریی دربردارنده ترکیباتی است که خلق و درک معنا در آنها الگوی تعامل مفهومی استعاره و مجاز را شامل می‌شود. این دسته از ترکیبات بهووریی که همزمان یک استعاره مفهومی زیربنایی و یک یا چند مجاز مفهومی را فعال می‌سازند، دو زیرگروه را دربرمی‌گیرند: الف) ترکیبات حاصل نگاشت مجازی حوزه مقصد استعاره (مانند چشم‌سیر و ابرو‌کمان) و (ب) ترکیبات حاصل نگاشت مجازی حوزه مبدأ و حوزه مقصد استعاره (مانند بزدل و کله‌خر).

بدیهی است که در ترکیبات بهووریی گروه نخست که تنها یک مجاز مفهومی واحد را برمی‌انگیزانند، ساخت معنا ساده‌تر و معنای کل از شفافیت بیشتری برخوردار است. در نتیجه، به‌نظر می‌رسد درک معنای ترکیبات بهووریی‌ای که مبتنی بر این الگو شکل می‌گیرند راحت‌تر و مستلزم زمان پردازش کمتری است (Libben et al., 2003). درمقابل، ساخت معنا در ترکیبات بهووریی‌ای که مبتنی بر الگوی تعامل مجازی شکل گرفته‌اند، خلاقانه‌تر (Benczes, 2006) و پیچیده‌تر از ترکیبات گروه نخست و ساده‌تر از ترکیبات حاصل الگوی تعامل استعاره و مجاز است.

شایان ذکر است هرچند در تحلیل مرکب‌های حاصل تعامل مجازی و تعامل استعاره و مجاز توالی مشخصی، به‌ترتیب برای نقش آفرینی نگاشت‌های مجازی و عملکرد استعاره و مجاز بیان شد، اما چنان‌که **خیررتس**^۱ (2002) اشاره می‌کند، ترتیب عملکرد سازوکارهای شناختی در ترکیبات تاحدی مبهم و حتی تعویض‌پذیر است. با توجه به این مسئله به‌نظر می‌رسد علاوه‌بر تحلیل‌های پیشنهادی در این پژوهش تحلیل‌های دیگری نیز برای ترتیب عملکرد نگاشت‌های مجازی و نقش آفرینی استعاره و مجاز در مرکب‌های بهووریی گروه دوم و سوم امکان‌پذیر است. با این حال، روشن است که هر ترتیبی که برای فعال شدن مجازهای مفهومی و برانگیخته شدن استعاره و مجاز در نظر گرفته شود، بی‌تردید معنای این دو گروه از ترکیبات بهووریی تیره‌تر (Dirven & Verspoor, 1998) و مفهوم‌سازی آنها خلاقانه‌تر، پیچیده‌تر و مستلزم زمان پردازش بیشتری است. ازسوی دیگر، همان‌طور که **بارسلونا** (2008) نیز اذعان می‌دارد، تحلیل نقش آفرینی استعاره و مجاز مفهومی در خلق و درک ترکیبات بهووریی الزاماً به این معنا نیست که در هر بار کاربرد و تعبیر این ترکیبات این سازوکارهای شناختی در ذهن اهل زبان فعال می‌شود، برعکس «معنای این ترکیبات هرگاه فراگرفته شود، به‌عنوان یک کل مستقیماً در دسترس است» (Barcelona, 2008: 271). براین اساس، آنچه در این پژوهش بحث شد صرفاً تحلیلی است از انگیزش مفهومی زیربنایی احتمالی در خلق، شکل‌گیری و فراگیری ترکیبات بهووریی زبان فارسی که هرچند واقعیت روانشناختی آن مستلزم مطالعات عصب-روانشناختی است، اما به‌طور ضمنی نشان می‌دهد فرایند خلق و شکل‌گیری ترکیبات بهووریی زبان فارسی تصادفی نیست، بلکه تابع عملکرد الگوهای تعامل مفهومی نظام‌مند و مشخصی است.

منابع فارسی

- انوری، حسن. (۱۳۸۱). فرهنگ بزرگ سخن. تهران: سخن.
- پورشاهیان، بهار؛ نجفیان، آرزو؛ روشن، بلقیس و سبزواری، مهدی. (۱۳۹۵). بررسی ساخت مرکب‌های برون‌مرکز زبان فارسی، زبان و زبان‌شناسی (۱۲(۲۳)، ۳۹-۶۰.
- خجاز، مجید. (۱۳۸۶). جایگاه هسته در کلمات مرکب غیر فعلی فارسی، دستور ۳، ۱۵۳-۱۶۶.
- دیانتی، معصومه. (۱۳۹۸). ساخت معنا در اسم‌های مرکب اسم-اسم زبان فارسی به‌عنوان آمیزه‌های مفهومی. رساله دکتری. اصفهان: دانشگاه اصفهان.

¹ Geeraerts, D.

دیانتی، معصومه، رضائی، حدائق. (۱۴۰۰). ساخت معنا در اسم‌های مرکب زبان فارسی به‌عنوان آمیزه‌های مفهومی. *پژوهش‌های زبان‌شناسی تطبیقی* (۲۱)، ۷۵-۹۶.

طباطبایی، علاءالدین. (۱۳۸۲). *اسم و صفت مرکب در زبان فارسی*. تهران: مرکز نشر دانشگاهی.

طباطبایی، علاءالدین. (۱۳۹۳). *ترکیب در زبان فارسی (بررسی ساختاری واژه‌های مرکب)*. تهران: فرهنگستان زبان و ادب فارسی.

کلباسی، ایران. (۱۳۷۱). *ساخت اشتقاقی واژه در فارسی امروز*. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

محمودی بختیاری، بهروز. (۱۳۸۹). ترکیب‌های نحوی در زبان فارسی، رشد آموزش زبان و ادب فارسی (۳)، ۳۲-۳۷.

References

- Appah, C. K. I. (2017). Exocentric compounds in Akan. *Word Structure* 10(2), 139-172.
- Andreou, M., & Ralli, A. (2015). Form and meaning of bahuvrihi compounds: Evidence from modern Greek and its dialects. In L. Bauer, L. Körtvélyessy and P. Štekauer (Eds.), *Semantics of complex words* (pp. 163-185). Dordrecht: Springer.
- Anvari, H. (2003). *Farhang-e Bozorg-e Sokhan* (Sokhan Comprehensive Dictionary). Tehran: Sokhan. [In Persian]
- Barcelona, A. (2000). Introduction: The cognitive theory of metaphor and metonymy. In A. Barcelona (Ed.), *Metaphor and metonymy at the crossroads: A cognitive perspective* (pp. 1-31). Berlin/ New York: Mouton de Gruyter.
- Barcelona, A. (2003). Metonymy in cognitive linguistics: An analysis and a few modest proposals. In W. Croft, H. Cuyckens, Th. Berg, R. Dirven and K.U. Panther (Eds.) *Motivation in Language: Studies in Honour of Gunter Radden* (pp. 223-255). Amsterdam: Benjamins.
- Barcelona, A. (2005). The multilevel operation of metonymy in grammar and discourse, with particular attention to metonymic chains, In F.J. Ruiz de Mendoza & M.S. Peña (Eds.), *Cognitive linguistics: Internal dynamics and interdisciplinary interaction* (pp. 313-352). Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Barcelona, A. (2008). The interaction of metonymy and metaphor in meaning and form of bahuvrihi compounds. *Annual Review of Cognitive Linguistics* 6, 208- 281. [10.1075/arcl.6.10bar](https://doi.org/10.1075/arcl.6.10bar)
- Barcelona, A. (2015). Metonymy. In E. Dąbrowska and D. Divjak (Eds.), *Handbook of cognitive linguistics* (pp. 143-166). Berlin: Mouton de Gruyter.
- Bauer, L. (1979). On the need for pragmatics in the study of nominal compounding. *Journal of Pragmatics* 3, 45-50. [10.1016/0378-2166\(79\)90003-1](https://doi.org/10.1016/0378-2166(79)90003-1)
- Bauer, L. (2008). Exocentric compounds. *Morphology* 18, 51-74. [10.1007/s11525-008-9122-5](https://doi.org/10.1007/s11525-008-9122-5)
- Bauer, L. (2010). The typology of exocentric compounding. In S. Scalise and I. Vogel (Eds), *Cross-disciplinary issues in compounding* (pp. 147-164). Amsterdam: John Benjamins.
- Benczes, R. (2006). *Creative compounding in English: The semantics of metaphorical and metonymical noun-noun combinations*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Bloomfield, L. (1933). *Language*. Chicago IL: The University of Chicago Press.
- Booij, G. (1992). Morphology, semantics, and argument structure. In Iggy Roca (Ed.), *Thematic structure: Its role in grammar* (pp. 47-63). Berlin and New York: Foris.
- Booij, G. (2009). Compounding and construction morphology. In R. Lieber and P. Štekauer (Eds.), *Handbook of compounding* (pp. 201-216). Oxford: Oxford University Press.
- Dirven, R., & Verspoor, M. (1998). *Cognitive exploration of language and linguistics*. Amsterdam: John Benjamins.
- Diyanati, M. (2019). *Meaning Construction in Persian Noun-Noun Nominal Compounds as Conceptual Blends*. PhD dissertation. Isfahan: University of Isfahan. [In Persian]
- Diyanati, M., & Rezaei, H. (2021). Meaning construction in Persian nominal compounds as conceptual blends. *Comparative Linguistic Research* 11(21), 75-96. [In Persian]
- Diyanati, M., & Rezaei, H. (2022). Metonymical noun-noun nominal compounds in Persian. *Acta Linguistica Hafniensia* 54(2), 194-204.
- Diyanati, M., Rezaei, H., & Rafiei, A. (2022). Conceptual blending in Persian noun-noun nominal compounds: The case of ab-noun compounds. *Cognitive Linguistic Studies* 9(2), 297-322.
- Dressler, W. U. (2006). Compound types. In G. Libben & G. Jarema (Eds.), *The representation and processing of compound words* (pp. 23-44). Oxford: Oxford University Press.
- Evans, V., & Green, M. (2006). *Cognitive linguistics: An introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Geeraerts, D. (2002). The interaction of metaphor and metonymy in composite expressions. In R. Dirven and R. Pörings (Eds.), *Metaphor and metonymy in comparison and contrast* (pp. 435-465). Berlin: Mouton de Gruyter.
- Goossens, L. (1990). Metaphtonymy: The interaction of metaphor and metonymy in figurative expressions for linguistic action. *Cognitive Linguistics* 1(3), 323-342. [10.1515/cogl.1990.1.3.323](https://doi.org/10.1515/cogl.1990.1.3.323)

- Grady, J. (1999). A typology of motivation for conceptual metaphor: Correlation vs. resemblance, In W. Raymond, Jr. Gibbs, and G. J. Steen (Eds.), *Metaphor in cognitive linguistics* (pp. 79–100). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins
- Grady, J. (2007). Metaphor. In D. Geeraerts and H. Cuyckens (Eds.), *Handbook of cognitive linguistics* (pp. 188- 213). Oxford: Oxford University Press.
- Jespersen, O. (1954). *A modern English grammar on historical principles*. Part VI: Morphology. London: Bradford and Dickens.
- Kalbasi, I. (1992). *The derivational structure of word in modern Persian*. Tehran: Institute of Humanities and Cultural Studies. [In Persian]
- Khabbaz, M. (2007). Nucleus position in Persian non-verbal compounds. *Dastur* 3, 153-166. [In Persian]
- Koliopoulou, M. (2015). Possessive/bahuvrīhi compounds in German: An analysis based on comparable compounds in Modern Greek. *Languages in Contrast* 15(1), 81-101. [10.1075/lic.15.1.05kol](https://doi.org/10.1075/lic.15.1.05kol)
- Kövecses, Z. (1990). *Emotion concepts*. New York: Springer-Verlag.
- Kövecses, Z. (2000). *Metaphor and emotion: Language, culture, and body in human feeling*. Cambridge/New York: Cambridge University Press.
- Kövecses, Z. (2002). *Metaphor: A practical introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Lakoff, G. (1987). *Women, fire and dangerous things: What categories Reveal about the Mind*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. Chicago IL: The University of Chicago Press.
- Lakoff, G., & Johnson, M. (1999). *Philosophy in the flesh*. New York: Basic Books.
- Lakoff, G., & Turner, M. (1989). *More than cool reason: A field guide to poetic metaphor*. Chicago IL: The University of Chicago Press.
- Langacker, R. W. (1993). Reference-point constructions, *Cognitive Linguistics* 4(1), 1–38. [10.1515/cogl.1993.4.1.1](https://doi.org/10.1515/cogl.1993.4.1.1)
- Libben, G., Gibson, M., Bom Yoon, Y., & Sandra, D. (2003). Compound fracture: The role of semantic transparency and morphological headedness. *Brain and Language* 84(1), 50-64. [10.1016/S0093-934X\(02\)00520-5](https://doi.org/10.1016/S0093-934X(02)00520-5)
- Lieber, R. (1980). *On the organization of the lexicon*. PhD thesis. Massachusetts: Institute of Technology.
- Lieber, R. (2004). *Morphology and lexical semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Littlemore, J. (2015). *Metonymy: Hidden shortcuts in language, thought and communication*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mahmoodi-Bakhtiari, B. (2011). Syntactic compounds in Persian, *Roshd-e Amouzesch Zaban va Adab-e Farsi* 23(3), 32-37 [In Persian]
- Marchand, H. (1960). *The categories and types of present-day English word-formation: A synchronic- diachronic approach*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- Marchand, H. (1967). On the description of compounds. *Word* 23(1-3), 379-387.
- Ogawa, H. (2005). *Process and language: A study of the mahābhāṣya Ad A1.3.1 bhūvādayo dhātavaḥ*. Delhi: Motilal Banarsidass.
- Olsen, S. (2015). Composition. In P. O. Müller, I. Ohnheiser, S. Olsen & R. Franz (Eds.), *Word-formation. An international handbook of the languages of Europe* (Vol. I, pp. 364–386). Berlin: De Gruyter.
- Panther, K. U., & Thornburg, L. (1998). A cognitive approach to inferencing in conversation. *Journal of Pragmatics* 30, 755–69. [10.1016/S0378-2166\(98\)00028-9](https://doi.org/10.1016/S0378-2166(98)00028-9)
- Peña Cervel, M. S., & Ruiz de Mendoza, F. J. (2009). The metonymic and metaphoric grounding of two image-schema transformations. In K. U. Panther, L. Thornburg & A. Barcelona (Eds.), *Metonymy and Metaphor in Grammar* (pp. 339–361). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Peirsman, Y., & Geeraerts, D. (2006). Metonymy as a prototypical category. *Cognitive Linguistics* 17(3), 269–316. [10.1515/COG.2006.007](https://doi.org/10.1515/COG.2006.007)
- Pourshahian, B., Najafian, A., Rowshan, B., & Sabzevari, M. (2016). The study of Persian exocentric compounding words, *Language and Linguistics* 12(23), 39-60. [In Persian]
- Radden, G. (2000). How metonymic are metaphors? *Topics in English Linguistics* 30, 93-108. [10.1515/9783110894677.93](https://doi.org/10.1515/9783110894677.93)
- Radden, G., & Kövecses, Z. (1999). Towards a theory of metonymy. In K. U. Panther & G. Radden (Eds.), *Metonymy in language and thought* (pp. 17–59). Amsterdam: John Benjamins.
- Ruiz de Mendoza, F. J. (1997). Metaphor, metonymy and conceptual interaction. *Atlantis* 19, 281–295.
- Ruiz de Mendoza, F. J., & Díez Velasco, O. I. (2002). Patterns of conceptual interaction. In R. Dirven & R. Pörings (Eds.), *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast* (pp. 489–532). Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Ruiz de Mendoza, F. J., & Galera-Masegosa, A. (2011). Going beyond metaphonymy: Metaphoric and metonymic complexes in phrasal verb interpretation. *Language Value* 3(1), 1-29.
- Ryder, M. E. (1994). *Ordered chaos: The interpretation of English noun–noun compounds*. Berkeley/ Los Angeles: University of California Press.

- Scalise, S., & Vogel, I. (2010). Why compounding, In S. Scalise & I. Vogel (Eds.), *Cross-disciplinary issues in compounding* (pp. 1-18). Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins.
- Schmid, H.J. (2011). Conceptual blending, relevance and novel N+N-compounds. In S. Handl & H. J. Schmid (Eds.), *Windows to the mind: metaphor, metonymy and conceptual blending* (pp. 219-246). Berlin/ New York: Mouton de Gruyter.
- ten Hacken, P. (2016). Introduction: compounds and their meaning, In P. T. Hacken (Ed.), *The semantics of compounding* (pp. 1-11). Cambridge: Cambridge University Press.
- Tabatabaei, A. (2003). *Compound noun and adjective in Persian language*. Tehran: University Press. [In Persian]
- Tabatabaei, A. (2014). *Compounding in Persian language (A structural analysis of compound words)*. Tehran: Bahar. [In Persian]
- Taylor, J. R. (1995). *Linguistic categorization: Prototypes in linguistic theory*. Oxford: Clarendon Press.
- Warren, B. (1978). *Semantic patterns of noun-noun compounds*. Gothenburg: Gothenburg University Press.
- Warren, B. (1999). Aspects of referential metonymy. In K. U. Panther & G. Radden (Eds.), *Metonymy in Language and Thought* (pp. 121-137). Amsterdam: John Benjamins.
- Warren, B. (2001). Accounting for compositionality. In K. Aijmer (Ed.), *A wealth of English: Studies in honor of Göran Kjellmer* (pp. 103-114). Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Warren, B. (2006). *Referential Metonymy*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Whitney, W. D. (1889). *Sanskrit Grammar*. Leipzig: Breitkopf and Härtel.

